

Indicatieve planning

Sinds het uitbrengen van de nota *Selectieve groei* is de term georiënteerde markteconomie in zwang geraakt. Een georiënteerde markteconomie houdt in, dat in de volkshuishouding beslissingen met betrekking tot investeren en produceren zoveel mogelijk op gedecentraliseerd niveau worden genomen, maar tegelijkertijd dienen te zijn gericht op door de gemeenschap aangegeven globale doelstellingen. Dit laatste is noodzakelijk omdat, anders dan de klassieke economen dachten, in de praktijk is gebleken dat in een economie gebaseerd op vrije mededinging de ordenende werking van de markt geen maatschappelijk optimum tot stand brengt. In onze gemengde economische orde kennen we naast het functioneren van het vraag- en aanbodmechanisme twee andere ordeningsinstrumenten: het regulerend optreden van de overheid en het stelsel van overlegstructuren. De effectiviteit van deze instrumenten laat te wensen over. Ik denk bijvoorbeeld aan de geringe onderlinge afstemming van de activiteiten van bedrijven in verschillende bedrijfstakken, waardoor het gevaar van ongeremde groei en overproductie levensgroot is.

In een onlangs verschenen publikatie ¹⁾ karakteriseert Dr. J. W. de Pous, voorzitter van de Sociaal Economische Raad, de huidige ordening en planning als onsamenhangend en onoverzichtelijk en doet een voorstel om het overleg binnen het georganiseerde bedrijfsleven doeltreffender te structureren.

De Pous verwerpt zowel de door Albada voorgestelde versterking van het geïnstitutionaliseerde tripartite overleg als de door Van den Doel, Tinbergen en De Galan bepleite herinvoering van een geleide loonpolitiek. In het eerste geval wordt de positie van het parlement ondermijnd, het tweede alternatief leidt tot een maatschappelijk gezien onaanvaardbare reductie van de eigen verantwoordelijkheid van de betrokken partijen. Het overleg met de partijen is essentieel omdat „de effectiviteit van het overheidsbeleid niet zonder meer verzekerd mag worden geacht door het feit dat dit beleid de instemming van de volksvertegenwoordiging heeft verkregen”. Een nieuwe overlegstructuur dient de mogelijkheid te bieden veilig tussen de Scylla van de staatsrechtelijke legitimiteit en de Charybdis van de maatschappelijke aanvaardbaarheid door te varen.

De voorgestelde overlegstructuur omvat drie niveaus: het macro-, meso- en micro-niveau. Op het macro-niveau dienen de overheid en het georganiseerde bedrijfsleven jaarlijks in onderling overleg te komen tot een afstemming van hun respectieve beleidsvoornemens op middellange termijn, waarbij geldt dat de afstemming gericht moet zijn op het realiseren van gestelde maatschappelijke en economische doelstellingen. Na behandeling in en goedkeuring van het parlement kan de bereikte overeenkomst als een *maatschappelijk*

kaderconvenant fungeren, op basis waarvan het kabinet zijn begrotingsvoorstellen doet en zijn monetaire en conjuncturele beleid vaststelt en op basis waarvan het georganiseerd overleg in de Stichting van de Arbeid, op bedrijfstak- en op bedrijfsniveau plaatsvindt. De Pous karakteriseert deze constructie als „indicatieve planning”, die een termijn van vier à vijf jaar moet omvatten.

Het beleid op meso-niveau dient bij de globale overeenstemming op macro-niveau aan te sluiten. De Pous acht de vertaling ervan in een effectief sectorbeleid niet eenvoudig. Een uitbreiding van de sectorale overlegstructuur is vereist, omdat anders de noodzakelijke realisering van een bedrijfstakstrategie niet kan worden bereikt.

Op micro-niveau dient een oplossing te worden gevonden voor de zich steeds weer manifesterende tegenstelling tussen de rationalisering van het productieproces enerzijds en de consequenties daarvan voor de werkgelegenheid anderszijds. De oplossing van dit probleem zou moeten worden gezocht in een „evenwichtige onderlinge afstemming” van:

- de bestuurskracht, slagvaardigheid en flexibiliteit van de individuele onderneming;
- de inspraak en medezeggenschap van de werknemers;
- de ontwikkeling van een bedrijfstakstrategie door de ondernemingen en maatschappelijke organisaties.

Tot zover het voorstel van De Pous. Het is duidelijk dat voor het functioneren van de voorgestelde overlegstructuur er al een globale overeenstemming tussen de betrokken partijen moet zijn. Het is de vraag of die er is. Het feit bijvoorbeeld dat de afgelopen jaren het georganiseerd overleg in de Stichting van de Arbeid niet tot een centraal akkoord heeft kunnen leiden, geeft aan, dat de verschillen in opvatting tussen de betrokken organisaties aanzienlijk zijn. Het gebrekkige functioneren van de Nehem illustreert, dat ook op bedrijfstakniveau de ideeën tussen (en binnen) de betrokken partijen onvoldoende convergeren. En of op micro-niveau een afstemming tussen concurrentiebeleid en werkgelegenheidsbeleid gemakkelijk te realiseren is, waag ik te betwijfelen.

Er is nauwelijks reden om aan te nemen dat deze tegenstellingen zich zullen wijzigen in een richting die het functioneren van een overlegstructuur gemakkelijker maakt. Ik geef toe: voor de oplossing van de problemen die op ons afkomen is dit een weinig bemoedigend perspectief.

T. de Bruin

¹⁾ C. van Dam (red.), *Ondernemer en overheid*. Opstellen geschreven ter gelegenheid van de vijftigste jaargang van *Bedrijfskunde*. Kluwer/Samsom, Deventer, 1978.

Inhoud

<i>Drs. T. de Bruin:</i> Indicatieve planning	813
Column Lomé II, door Prof. Dr. F. van Dam	815
<i>Dr. H. de Groot:</i> Werkgelegenheid en de kwartaire sector	816
<i>Dr. A. B. T. M. van Schaik:</i> Neo-keynesiaans en neo-klassiek: wel een onderscheid maar geen tegenstelling (II). Enkele kanttekeningen bij de reactie van Driehuis en Van der Zwan	820
<i>Dr. A. C. M. van Keep en Drs. A. J. J. A. Maas:</i> Ontwikkeling van de lasten van de ziekenfondsverzekering	824
Fisconomie Het fiscale beleid van het kabinet-Van Agt, door Drs. D. A. Albregtse	827
Boekennieuws Hans Joachim Grigo: Planmatige produktontwikkeling, door Drs. P. van Zuuren	831
W. Moesen en V. van Rompuy: Inleiding tot de openbare financiën, door Dr. W. Drees	832
Vacatures	833
Mededeling	834

Eerste vraag bij sollicitatie naar een economische functie: bent u geabonneerd op ESB?

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:
STRAAT:
PLAATS:
Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):
Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
3000 VB ROTTERDAM Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.

*Redacteur-secretaris: L. van der Geest.
Redactie-medewerker: T. de Bruin.*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam; kopij voor de redactie:
postbus 4224 3006 AE Rotterdam.

*Tel. (010) 14 55 11, administratie: toestel 3701,
redactie: toestel 3790.*

Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 137,28 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten: f. 96,72
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

*Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945,
of op bankrekening no. 25.50.56.877 van
Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93,
3012 AE Rotterdam, t.n.v. Economisch
Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,30
(incl. 4% BTW en portokosten).

*Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.*

Advertentieverkoop:

Roelants/EPR
Postbus 53021
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101

*Alle orders worden afgesloten en
uitgevoerd overeenkomstig de
Regelen voor het Advertentiewezen.*

Stichting

Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam, tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

*Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek*

Lomé II

De Europese Economische Gemeenschap is sinds haar oprichting qua ontwikkelingssamenwerking sterk gericht geweest op Afrika. Die oriëntatie vloeit voort uit de economische belangen die de Gemeenschap in Afrika heeft en uit de behoefte tot politieke en culturele expansie. In concreto is de samenwerking met Afrika tot uiting gekomen in associatie-overeenkomsten met de voormalige Afrikaanse koloniën van de lidstaten en in bijzondere overeenkomsten met Middellandse-Zeelanden.

Op 24 juli jl. zijn officieel de onderhandelingen gestart voor een nieuwe associatie-overeenkomst. Deze onderhandelingen zullen in feite pas in het najaar beginnen, waarbij voorzien is dat er in december een gesprek op ministerieel niveau zal plaatsvinden en dat in mei 1979 de besprekingen kunnen worden afgerond. De nieuwe conventie zal in de plaats komen van die welke in februari 1975 in Lomé werd ondertekend.

De lidstaten van de EG hebben tijdens de eerste vergadering bij monde van de voorzitter van de Europese Minister-raad, de Westduitse minister van Buitenlandse Zaken Genscher, tot uiting gebracht dat zij de nieuwe Lomé-overeenkomst vooral zien als een consolidatie van de bestaande conventie. De Lomé-landen hebben via hun voorzitter, de minister van Buitenlandse Zaken van Jamaica Patterson, naar voren gebracht dat zij Lomé II niet beperkt willen zien tot een herhaling van Lomé I en van de onderhandelingen over het nieuwe akkoord meer verwachten dan een „schoonheidsbehandeling“.

Vanuit de optiek van de ontwikkelingsamenwerking is de relatie tussen de EG en Afrika van veel belang. Immers, zowel naar per capita inkomen als naar inkomensgroei als naar absolute armoede vormt Afrika — met Zuid-Azië — de harde kern van het ontwikkelingsvraagstuk. In de associatielanden en de Middellandse-Zeelanden waarmee de EG bijzondere akkoorden heeft gesloten betreft dit ongeveer 350 mln. inwoners. In Zuid-Azië een drievoud daarvan. Het is daarom van belang om na te gaan wat Lomé II voor Afrika en Zuid-Azië kan betekenen.

Aan de vooravond van de onderhandelingen over Lomé II zijn verschillende adviezen ter tafel gekomen. Zo heeft de Nationale Adviesraad voor Ontwikkelingsamenwerking gesteld dat het hoofddoel van de komende onderhande-

lingen niet moet zijn een consolidatie en een versterking van het huidige Lomé-systeem, maar dat moet worden gestreefd naar een mondialisering door openmaking van de bestaande conventie. Met name is de Raad van mening dat bij het toelaten van nieuwe leden de mate van armoede van de betreffende landen doorslaggevend moet zijn. Zo stelt de Raad dat alle 29 minst ontwikkelde landen als lid zouden moeten kunnen toetreden. Indien deze wens zal worden gerealiseerd zou dat betekenen dat Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, Laos, de Maladieven, Nepal, Sikkim, Haïti, West-Samoa alsmede Noord- en Zuid-Yemen als lid tot de nieuwe conventie zouden kunnen toetreden. Ook ten aanzien van de stabilisatie van de exportopbrengsten bepleit de Raad een mondiale aanpak en wenst hij dat de thans bestaande EG-regelingen in die zin worden aangepast. Kort en goed: de Adviesraad verzet zich tegen een verdere fixatie van de EG op Afrika en het Middellandse-Zeegebied — alsmede enkele Caraïbische landen — en pleit voor een ruimer, meer wereldwijd gericht beleid.

Ook de SER heeft een voorkeur voor mondiale samenwerkingsvormen met ontwikkelingslanden, maar stelt dat die voorkeur regionale overeenkomsten niet in de weg hoeft te staan. In het advies van de SER over de vernieuwing van de overeenkomst van Lomé wordt o.a. aandacht gegeven aan de wenselijkheid van een speciale aanmoediging van particuliere investeringen in de associatielanden, waarbij wordt aangetekend dat de Gemeenschap niet moet bijdragen aan de industriële ontwikkeling van derde landen indien deze onder abnormale arbeidsvoorwaarden plaatsvindt. In verband hiermee stelt de SER dat bijvoorbeeld het niet-naleven van ILO-conventies consequenties zou moeten kunnen hebben ten aanzien van het verlenen van tariefvoordeel op de markten van de EG-lidstaten. Hiermede is de deur voor importbeperking opengezet.

De Europese Commissie te Brussel heeft zich ook herhaaldelijk over de industriële ontwikkeling van de geassocieerde landen uitgelaten en heeft gewezen op de wenselijkheid van het hanteren van

het „complementariteitsbeginsel“. Met dat beginsel wordt de noodzaak aangeduid om de ontwikkeling van de nijverheid in de Afrikaanse landen en in Europa op basis van complementariteit op elkaar te laten aansluiten. Met andere woorden: in Afrika zou geen ontwikkeling van nijverheden moeten plaatsvinden die reeds in Europa bestaan hetgeen erop neerkomt dat de geassocieerde landen zich met name zouden moeten toelagen op het produceren van grondstoffen en niet-Europese eindprodukten.

Een beleid dat zich een as Afrika-Europa op economisch gebied ten doel stelt en dat bovendien het complementariteitsbeginsel omvat, heeft niet alleen bedenkelijke gevolgen voor de associatielanden, maar ook voor — onder andere — de bestaande Aziatische export. Zo'n beleid kan er immers toe leiden dat bestaande grondstoffenstromen uit Azië naar de EG zullen worden vervangen door grondstoffenstromen uit Afrika. Hetzelfde geldt voor de export van Aziatische eindprodukten, te meer daar deze — in tegenstelling tot die uit de associatielanden — aan heffingen onderhevig zijn.

De wens van de Adviesraad om de nieuwe associatie-overeenkomst te verruimen en daarin ook Aziatische landen te betrekken, biedt slechts ten dele soelaas — India, Pakistan en Sri Lanka behoren niet tot de minst ontwikkelde landen — en moet bovendien nauwelijks realiseerbaar worden geacht gegeven de bezwaren die de andere lidstaten tegen uitbreiding van de associatie met Zuid-aziatische landen hebben. Meer uitzicht biedt misschien een poging om parallel aan de totstandkoming van Lomé II te ijveren voor maatregelen ten behoeve van de Zuidaziatische landen waardoor ook deze betere mogelijkheden krijgen op de Europese markten voor grondstoffen, eindprodukten, kapitaal en investeringen. Maar ook hiervoor moeten de kansen niet worden overschat. De belangstelling van de meeste lidstaten voor de ontwikkelingsproblemen van de Zuidaziatische landen — tenzij op basis van wederzijds belang — is niet groot. Reden om te zoeken naar formules die op gezamenlijk belang zijn gebaseerd.

Van Dam

Werkgelegenheid en de kwartaire sector

DR. H. DE GROOT

De groei van de kwartaire sector is in het afgelopen decennium van groot belang geweest voor het niveau van de werkgelegenheid en in het bijzonder voor de opvang van hoger opgeleiden. Dr. H. de Groot, werkzaam bij het Sociaal en Cultureel Planbureau, gaat in dit artikel na, wat alternatieve veronderstellingen met betrekking tot de groei van de kwartaire sector kunnen betekenen voor de toekomstige werkgelegenheid naar opleidingsniveau.

Inleiding

Sinds het verschijnen van het rapport van de WRR *Maken wij er werk van?* (1977) is er een groeiende belangstelling voor wat de kwartaire sector van de economie genoemd wordt. Daaronder wordt hier de vanuit de collectieve sector gestuurde niet-commerciële dienstverlening verstaan. In dit artikel zullen we nader ingaan op de belangrijke rol die deze sector al in het afgelopen decennium gespeeld heeft voor de werkgelegenheid. Met name de opvangfunctie van de kwartaire sector voor de toenemende stroom hoger opgeleiden komt hierbij aan de orde. Daarna wordt in een grof model nagegaan, wat alternatieve veronderstellingen over de groei van de kwartaire sector kunnen betekenen voor de toekomstige werkgelegenheid naar opleidingsniveau. Een ongedifferentieerde afremming van de groei van de kwartaire sector ten gunste van de overige sectoren vermindert met name de groei van de werkgelegenheid voor de (semi)hoger opgeleiden. Zelfs een ongewijzigde groei van de kwartaire sector lijkt echter niet voldoende om het sterk toenemende aanbod van (semi)hoger opgeleiden op te vangen.

De kwartaire sector

De toegenomen belangstelling voor de kwartaire sector heeft nog niet geleid tot een min of meer algemeen geaccepteerde definitie van dit begrip. De socioloog Van Doorn omschrijft de sector als de welzijnssector 1); voor de econoom Paelinck komt de kwartaire sector overeen met de „kennis-industrie”, waartoe onderwijs en research te rekenen zijn. Weer anderen beschouwen de overheidsdiensten als de kwartaire sector. Zie voor een aantal definities het artikel van Tabak 2) in dit blad.

De WRR beschouwt de vanuit de collectieve sector gestuurde niet-commerciële dienstverlening als de kwartaire sector. Daaronder vallen alle vormen van dienstverlening die geheel of grotendeels door de overheid gesubsidieerd of gefinancierd worden, zoals onderwijs, openbaar bestuur, maat-

schappelijke dienstverlening enz. Maar ook de gezondheidszorg wordt ertoe gerekend, gezien de collectieve financieringswijze van een groot deel van deze sector via de sociale verzekering, waarbij de overheid nauw betrokken is. Bij deze brede definitie van de kwartaire sector sluiten wij voorlopig aan.

De bestaande statistieken van de beroepsarbeid hanteren het criterium van al dan niet vanuit de collectieve sector gestuurde economische activiteit doorgaans niet. Om toch enig inzicht te krijgen in de omvang en aard van de kwartaire sector is het noodzakelijk een voorlopige operationele definitie van de kwartaire sector te hanteren die aansluiting mogelijk maakt bij de bestaande statistieken. Wij baseren ons daarbij op de standaard bedrijfsindeling (s.b.i. 1974) van het CBS. Onze eerdere verbale definitie suggereert de volgende „toerekening” van bedrijfsklassen uit de s.b.i. aan de kwartaire sector:

- openbaar bestuur, defensie en sociale verzekeringsinstellingen (bedrijfsklasse 90);
- onderwijs (bk 92);
- medische diensten (bk 93);
- maatschappelijke dienstverlening (bk 94), waaronder gezinsverzorging, bejaardenoorden, algemeen maatschappelijk werk;
- sociaal-culturele en culturele instellingen (bk 95), waaronder bibliotheken, musea, toneelgezelschappen, orkesten enz.;
- sport en recreatie (bk 96);
- researchinstellingen en overige sociale organisaties (bk 97).

Onvermijdelijk is dat bij een dergelijke globale toedeling bepaalde activiteiten tot de kwartaire sector worden gerekend die er krachtens de verbale definitie niet in thuis horen. Met name in de bedrijfsklassen 95 en 96 wordt een aantal bedrijven en instellingen meegerekend, die in de commerciële sfeer opereren, zoals bioscopen, recreatiecentra enz. Anderzijds valt buiten de gegeven toedeling bijvoorbeeld het openbaar vervoer. Bij de gegeven toedeling behoort circa 90% van de bedrijfstak „overige diensten” uit de s.b.i. tot de kwartaire sector. We merken nog op dat activiteiten kunnen verschuiven van de overige sectoren naar de kwartaire sector, en omgekeerd, door verandering van financieringswijze.

Cijfers uit de Arbeidskrachtentelling 1975 (AKT) 3) geven een beeld van het aantal werkzame personen in de kwartaire sector (tabel 1). We zien dat het openbaar bestuur en het on-

1) J.J.A. van Doorn, *Werkgelegenheid of werkverschaffing, Beleiden maatschappij*, oktober/november 1974, blz. 286.
2) A.M. Tabak, *Groeiende dienstensector, ESB*, 20 augustus 1975, blz. 794.
3) *Arbeidskrachtentelling 1975, Sociale Maandstatistiek*, mei 1977, en ongepubliceerde CBS-cijfers over de bedrijfstak overige diensten.

derwijs circa de helft van de totale sector uitmaken, terwijl de medische diensten circa $\frac{1}{4}$ van de sector beslaan. We wijzen erop dat de o.a. in de *Nationale rekeningen* gehanteerde sector „overheid” praktisch samenvalt met de hier vermelde deelsectoren openbaar bestuur en onderwijs.

Tabel 1. *Werkzame personen in de kwartaire sector (1975)*

Deelsector	Werkzame personen (× 1.000)
Openbaar bestuur	287
Onderwijs	272
Medische diensten	227
Maatschappelijke dienstverlening, sociaal-cultureel werk	156
Sport, cultuur en recreatie	58
Researchinstellingen e.a.	42
Totaal kwartaire sector	1.042
Overige sectoren a)	3.595
Totaal	4.637

a) Inclusief 14.000 werkzame personen met bedrijf onbekend.

De kwartaire sector, als boven operationeel gemaakt, omvat circa $\frac{1}{4}$ van het totaal aantal werkzame personen. Om de ontwikkeling in de tijd van de kwartaire sector na te gaan maken we gebruik van de tijdreeksen van het arbeidsvolume in manjaren, zoals die door het CBS worden gepubliceerd 4), waarbij we de ontwikkeling van de bedrijfstak „overige diensten”, die voor 90% uit kwartaire activiteiten bestaat, volgen. Dan blijkt dat de bedrijfstak overige diensten tussen 1969 en 1975 groeide van 23% naar 27% van de totale werkgelegenheid in manjaren.

In dezelfde periode nam het aandeel van landbouw, visserij en nijverheid (de primaire en secundaire sectoren) van 45% tot 40% af. Het aandeel van de tertiaire sector (handel, transport, zakelijke diensten) nam van 32% tot 33% toe.

Per saldo is in deze periode de totale werkgelegenheid praktisch gelijk gebleven. In de primaire en secundaire sector te zamen zijn circa 220.000 arbeidsplaatsen verloren gegaan, terwijl in de tertiaire sector 35.000 nieuwe arbeidsplaatsen werden gecreëerd en in de sector overige diensten circa 185.000.

Deze cijfers onderstrepen het belang dat de kwartaire sector, althans in het laatste decennium, heeft gehad voor het niveau van de werkgelegenheid. De groei van de strikt commerciële dienstverlening is in feite vrij beperkt gebleven.

Voor een aantal deelsectoren wordt de groei door de volgende cijfers geïllustreerd:

- openbaar bestuur (incl. defensie en sociale verzekeringsinstellingen) gemiddelde jaarlijkse groei 1969-1975: 0,9%; rekent men het militaire personeel van Defensie niet mee: 2,5%
- onderwijs gem. jrl. groei 1969-1975: 4%;
- medische diensten gem. jrl. groei 1969-1975: 5%;
- gezinsverzorging gem. jrl. groei 1969-1974: 11%;
- bejaardenoorden gem. jrl. groei 1969-1974: 7%.

De hier vermelde groeicijfers zijn gebaseerd op de werkgelegenheid, omgerekend in full-time betrekkingen of manjaren (bronnen: *Nationale rekeningen*, *Statistieken van de gezinsverzorging en bejaardenoorden*). De hele sector overige diensten is in deze periode met circa 2,5% per jaar gegroeid. De relatief het sterkst gegroeide sector is de maatschappelijke dienstverlening, gevolgd door het onderwijs en de gezondheidszorg en ten slotte de sector openbaar bestuur.

De kwartaire sector naar opleidingsniveau

In de vorige paragraaf is de totale werkgelegenheid in de kwartaire sector beschouwd. Hier zullen we aandacht besteden aan een belangrijk verschil van de kwartaire sector met de overige sectoren: het relatief hoge gemiddelde opleidingsniveau van de werkzame personen. Ook hierover verschaft de AKT interessant materiaal 3).

Wanneer we de kwartaire sector identificeren met de som

van de in de vorige paragraaf genoemde bedrijfsklassen, vinden we de volgende verdeling van de werkzame personen naar opleidingsniveau (tabel 2). Hierbij is een standaard onderwijsclassificatie van het CBS gehanteerd. De hoger opgeleiden hebben een universitaire studie afgesloten of een MO-B-diploma behaald. De groep (semi)hoger opgeleiden bestaat voornamelijk uit afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs. Middelbaar opgeleiden hebben een HAVO- of VWO-diploma, of een diploma van het middelbaar beroepsonderwijs. De uitgebreid lager opgeleiden hebben een LBO- of MAVO-diploma, e.a. Tot de opgeleiden op basisniveau behoren o.a. de mensen die de lagere school hebben doorlopen en zonder diploma uit het voortgezet onderwijs zijn vertrokken.

Tabel 2. *Opleidingsniveau van de werkzame personen in 1975 (in procenten)*

	Hoger	(Semi)hoger	Middelbaar	Uitgebreid lager	Basis	Totaal
Kwartaire sector	9,4	20,5	24,1	27,9	18,1	100%
Rest	1,3	3,5	12,5	43,1	39,6	100%
Totaal	3,2	7,3	15,1	39,7	34,7 a)	100%

a) Inclusief 1,5% scholieren, studenten en niveau onbekend.

Zoals tabel 2 laat zien zijn de verschillen in opleidingsniveau tussen de kwartaire sector en de overige sectoren opvallend. In de kwartaire sector heeft meer dan de helft van de werkzame personen een opleiding op minimaal middelbaar niveau, terwijl dat in de overige sectoren voor slechts 17% van de werkzame personen geldt. De verdeling naar opleidingsniveau *binnen* de kwartaire sector geven we in de vorm van diagrammen weer (tabel 3).

Tabel 3. *Opleidingsniveau binnen de kwartaire sector*

B	UL		MB	SH	H	Openbaar bestuur
B	UL	MB	SH		H	Onderwijs
B	UL		MB	SH	H	Medische diensten
B		UL	MB	SH	H	Maatsch. diensten t/m recreatie
B	UL		MB	SH	H	Research e.a.

De hoogst opgeleiden vindt men bij de bedrijfsklasse researchinstellingen e.a., direct gevolgd door de sector onderwijs. Relatief veel lager opgeleiden vindt men bij het openbaar bestuur en de maatschappelijke dienstverlening.

De ontwikkeling in de tijd van de verdeling van de beroepsbevolking naar opleidingsniveau is minder eenvoudig vast te stellen. Gedetailleerde gegevens zijn, naast de AKT, beschikbaar uit de volkstelling 1971 5). Bij de laatste telling is echter sprake van een vrij grote non-respons m.b.t. het onderwijsniveau, oplopend tot ruim 10%. Een zorgvuldige vergelijking van de resultaten van beide tellingen m.n. van het opleidingsniveau van de oudere leeftijdsgroepen, laat zien dat een toedeling van partiële non-respons in de volkstelling in evenredigheid met de bezetting van de verschillende onderwijsniveaus, niet inconsistent is met de AKT. We vinden de volgende cijfers voor de samenstelling van de groep werkzame personen naar opleidingsniveau in 1971 (tabel 4). Tussen 1971 en 1975 is het aandeel van de op basisniveau opgeleiden in beide sectoren afgenomen, in overeenstemming met de toeneemende scholingsgraad van de bevolking. Opvallend is dat het aandeel van de uitgebreid lager opgeleiden in de kwartaire

4) *Nationale rekeningen*, 1974; idem, 1975.

5) Uitkomsten voor Nederland, steekproef 1 op 10 (× 10).

sector is afgenomen, maar licht stijgt in de overige sectoren te zamen. Dit is in te zien als men bedenkt dat

- het aandeel van de uitgebreid lager opgeleiden in de uitstroom van het volledig dagonderwijs afneemt in de periode 1971-1975, evenals dat met de opgeleiden op basisniveau het geval is 6);
- de sterke groei van de kwartaire sector een forse recrutering uit de categorie schoolverlaters noodzakelijk heeft gemaakt.

Tabel 4. Opleidingsniveau van werkzame personen in 1971 (in procenten)

	Hoger	(Semi) hoger	Middelbaar	Uitgebreid lager	Basis	Totaal
Kwartaire sector	9,1	19,8	20,6	31,3	19,2	100%
Rest	1,1	2,8	9,4	42,2	44,5	100%
Totaal	2,6	6,0	11,5	40,1	39,8	100%

Gezien de relatief hoge scholingsgraad in de kwartaire sector en de sterke totale groei in de afgelopen jaren van deze sector, ligt het voor de hand dat met name de hoger opgeleiden in toenemende mate emplot hebben gevonden in deze sector. Illustratief is in dit verband het aandeel van de kwartaire sector in het totale bestand werkzame personen van een bepaald opleidingsniveau in 1971 vergeleken met het aandeel van de kwartaire sector in de groei van het aantal werkzame personen met een bepaald opleidingsniveau, over de periode 1971-1975. We geven de resultaten in tabel 5 weer, waarbij moet worden bedacht dat onnauwkeurigheden in de samenstelling van de groei kunnen optreden door redressering van de partiële non-respons in de volkstelling en definitieverschillen tussen beide tellingen. De cijfers wijzen op een opvangfunctie van de kwartaire sector voor de nog steeds toenemende stroom hoger opgeleiden. Voor de subgroep van academici, m.n. in de sociaal-wetenschappelijke studierichtingen, heeft Ritzen 7) al eerder gewezen op de vergroting van het aandeel van wat hier de kwartaire sector is genoemd.

Tabel 5. Aandeel van de kwartaire sector in bestand en toename van (semi)-hoger en middelbaar opgeleiden

Niveau	Aandeel kwartaire sector in bestand 1971	Aandeel kwartaire sector in de groei 1971-1975
Hoger	65%	83%
(Semi)hoger	61%	70%
Middelbaar	33%	46%

De kwartaire sector en de werkgelegenheid

De voorgaande paragrafen onderstrepen het belang dat de kwartaire sector althans in het afgelopen decennium heeft gehad voor de werkgelegenheid. Bij beschouwingen over de (toekomstige) werkgelegenheid verdient deze sector onze inziens dan ook meer aandacht dan tot nu het geval is geweest, zowel van de kant van beleidsinstanties als onderzoekers. Wellicht geldt voor deze sector in het bijzonder wat Van Voorden in *ESB* 8) opmerkte over de dienstensector in zijn totaliteit: stiefkind van het sociaal-economisch beleid.

Tekenend is in dit verband dat in de macro-economische modellenbouw geen aparte plaats is ingeruimd voor de kwartaire sector. Dit ondanks het feit dat, gezien de collectieve financieringswijze van deze sector, geheel andere mechanismen een rol spelen dan in de (commerciële) bedrijvensector. Hooguit worden in de gangbare modellen (b.v. het Vintaf-II-model van het Centraal Planbureau) de overheid en het onderwijs apart genomen, waarbij de werkgelegenheid in deze sector exogeen wordt geraamd. Dat betekent dat de andere helft van de kwartaire sector, w.o. de gesubsidieerde of collectief gefinancierde instellingen in de gezondheidszorg en de maat-

schappelijke dienstverlening, in de sector bedrijven wordt opgenomen. Met als gevolg dat dit deel van de werkgelegenheid impliciet wordt onderworpen aan het mechanisme dat de ontwikkeling in de bedrijvensector bepaalt, b.v. de koppeling aan jaargangen van de kapitaalgoederenvoorraad. Daarmee wordt de directe relatie tussen dit deel van de werkgelegenheid en het niveau van de collectieve uitgaven buiten beschouwing gelaten.

Het is niet de bedoeling op deze plaats de verfijning van macro-economische modellen aan de orde te stellen. In de volgende paragraaf zal slechts worden geprobeerd in een grof model na te gaan hoe de samenstelling van de werkgelegenheid naar gevraagd opleidingsniveau samenhangt met alternatieve groeimogelijkheden van de kwartaire sector.

De groei van de kwartaire sector en toekomstige werkgelegenheid

Uitgangspunt van het rekenmodel is de samenstelling van de werkgelegenheid naar gevraagd opleidingsniveau in 1975, die hier geïdentificeerd wordt met de feitelijke samenstelling van de groep werkzame personen naar opleidingsniveau in 1975 (zie boven). We veronderstellen nu twee fictieve ontwikkelingslijnen van de werkgelegenheid in de periode 1975-1985 op basis van de volgende uitgangspunten.

1. In de periode 1975-1985 worden netto 100.000 arbeidsplaatsen gecreëerd.
2. De procentuele samenstelling naar opleidingsniveau van de kwartaire sector wordt verkregen op basis van lineaire extrapolatie vanuit de periode 1971-1975. Op dezelfde wijze wordt de samenstelling naar opleidingsniveau voor de som van de overige sectoren verkregen.
3. Er worden vervolgens twee alternatieven onderscheiden waarin de beoogde totale groei onder 1. wordt bereikt.

Alternatief I

De kwartaire sector groeit door in het tempo dat voor de periode 1969-1975 gold, n.l. met 2,5% per jaar (op basis van de werkgelegenheid in manjaren). Gezien de norm van een totale creatie van 100.000 arbeidsplaatsen impliceert dit voor de overige sectoren een netto afname met 0,5% per jaar.

Alternatief II

De groei van de kwartaire sector wordt teruggebracht tot 1% per jaar. Gezien de norm onder 1. impliceert dit een praktisch gelijkblijvende werkgelegenheid in de overige sectoren te zamen.

We benadrukken dat het hier gaat om een onderlinge vergelijking van twee globale groeiveronderstellingen voor de kwartaire sector, zonder dat op de voorwaarden voor realisatie van de alternatieven wordt ingegaan. Afgezien is van de mogelijke effecten van verschillen in groeitempo binnen de onderscheiden sectoren. Wel is aansluiting gezocht bij enigszins reële getalswaarden.

Zo wordt in de CEC-nota (juni 1977) voor de periode 1976-1981 van een creatie van 10.000 arbeidsplaatsen per jaar uitgegaan. De gemaakte veronderstellingen over het verloop van het opleidingsniveau leiden niet tot grote afwijkingen van ra-

6) Zie: CBS, *Overgangen binnen het onderwijs en intrede in de maatschappij - onderwijsmatrix 1975, 1977.*
 7) J.M.M. Ritzen, *Higher education and manpower planning in the Netherlands*, ILO, 1977.
 8) W. van Voorden, De dienstensector: stiefkind van het sociaal-economisch beleid, *ESB*, 13 oktober 1976, blz. 993.

mingen met meer verfijnde modellen. Kok en Lempers 9) ramen de samenstelling van de beroepsbevolking in de sector bedrijven op basis van een jaargangenmodel, waarin elke nieuwe jaargang een hoger opgeleide personeelsbezetting vereist. Voor de relatieve verdeling van de arbeidsplaatsen naar opleidingsniveau vinden we uit deze publikatie door interpolatie de volgende cijfers voor 1985: 1e niveau 31,3% (27,4); 2e niveau 61,9% (65,7); 3e niveau 6,9% (7,1). De tussen haakjes geplaatste getallen geven de hier gevonden verdeling voor de niet-kwartaire sectoren aan. Het eerste niveau is gelijkgesteld aan het hier gehanteerde basisniveau, het tweede niveau aan de combinatie van het uitgebreid lager en middelbaar niveau. Het derde niveau omvat de (semi)hoger opgeleiden. We merken nog op dat de hier veronderstelde verandering in de samenstelling van de werkzame bevolking naar opleidingsniveau in grote lijnen de trendmatige ontwikkeling van de jaren 1960-1975 volgt.

De op basis van veronderstelling 2 gevonden samenstelling van de werkgelegenheid naar opleidingsniveau in 1985 is in tabel 6 aangegeven voor resp. de kwartaire sector en de overige sectoren. Toepassing van de veronderstellingen 1, 2 en 3 leidt tot de opbouw van de totale werkgelegenheid in 1985, zoals in tabel 7 aangegeven.

Tabel 6. Geschat opleidingsniveau van werkzame personen in 1985 (in procenten)

	Hoger	(Semi) hoger	Middelbaar	Uitgebreid lager	Basis	Totaal
Kwartaire sector	10,2	22,3	32,9	19,4	15,4	100%
Rest	1,8	5,3	20,3	45,4	27,4	100%

Tabel 7. Samenstelling van de gesimuleerde werkgelegenheid in 1985 (in duizenden arbeidsplaatsen en procenten)

	Hoger	(Semi) hoger	Middelbaar	Uitgebreid lager	Basis	Totaal
1975	147 3,2	340 7,3	702 15,1	1.840 39,7	1.608 34,7	4.637 100%
1985 (alternatief I)	197 4,2	477 10,1	1.130 23,9	1.804 38,1	1.129 23,7	4.737 100%
1985 (alternatief II)	182 3,8	447 9,4	1.107 23,4	1.851 39,1	1.150 24,3	4.737 100%

We maken de volgende kanttekeningen bij tabel 7:

- de netto creatie van 100.000 arbeidsplaatsen is in beide alternatieven samengesteld uit een daling van het aantal arbeidsplaatsen op basisniveau en een stijging van het aantal arbeidsplaatsen op minimaal middelbaar niveau. Het aantal arbeidsplaatsen op uitgebreid lager niveau is vrijwel constant of neemt iets af (alternatief I);
- in alternatief I (ongewijzigde groei kwartaire sector) neemt het aantal arbeidsplaatsen op middelbaar en (semi)hoger niveau met ruim 65.000 méér toe dan in het alternatief met een afgeremde groei van de kwartaire sector;
- de groei van het aantal arbeidsplaatsen op hoger niveau is in alternatief I ruim 40% groter dan in alternatief II; op (semi)hoger niveau is de groei ongeveer 30% groter; op middelbaar niveau circa 5%. De daling van het aantal arbeidsplaatsen op basisniveau is in alternatief I circa 5% groter dan in alternatief II.

Bij een beoordeling van de uitkomsten van de (fictieve) groeiscenario's kan uiteraard een vergelijking met de aanbodzijde van de arbeidsmarkt niet worden gemist. Gezien de grove behandeling van de vraagzijde volstaan we hier met enkele globale opmerkingen. Van belang is de uitstroom van schoolverlaters naar opleidingsniveau. In de periode 1971-1976 nam de uitstroom op (semi)hoger niveau met gemiddeld

7% per jaar toe; de uitstroom op middelbaar niveau met 6,5% per jaar. De uitstroom op basis- en uitgebreid lager niveau daalde in die periode met 1% per jaar (bron: voetnoot 3 en mededelingen CBS no. 7674, januari 1978). Pas na 1985 zal de daling van het aantal geboorten het groeipatroon van de uitstroom ingrijpend gaan beïnvloeden.

Naast de uitstroom van het onderwijs is ook het aanbod van gehuwde vrouwen van belang. Bekend is dat de deelname van deze groep aan beroepsarbeid met het opleidingsniveau toeneemt 3). Verwacht mag worden dat de toenemende participatie op de arbeidsmarkt van deze groep het aandeel van de middelbaar en (semi)hoger opgeleiden in het aanbod zal vergroten.

Gezien het voorgaande lijkt het waarschijnlijk dat de werkgelegenheidsontwikkeling in alternatief I meer aansluit bij de ontwikkelingen aan de aanbodzijde dan alternatief II, waar het de (semi)hoger opgeleiden betreft. Daarmee is niet gezegd dat de aanpassing van vraag en aanbod voor de (semi)hoger opgeleiden in alternatief I geen probleem zou vormen. De voortdurende toename van het aantal schoolverlaters op (semi)hoger niveau vereist een gemiddelde groei van het aantal arbeidsplaatsen op dat niveau die boven de groei in alternatief I uitgaat. Daarbij is uiteraard afgezien van mogelijke aanpassingsverschijnselen op de arbeidsmarkt, zoals een verhoogde substitutie van lager door hoger opgeleiden, al dan niet in combinatie met aanpassing van salarisniveaus enz.

Voor de middelbaar en lager opgeleiden zijn de verschillen tussen beide alternatieven veel geringer. Bedacht moet echter worden dat hier van een ongedifferentieerde groei van de kwartaire sector is uitgegaan. Een gerichte groei van bepaalde deelsectoren waar relatief minder hoog opgeleiden werkzaam zijn, kan dit beeld veranderen.

Zoals eerder gezegd hebben de resultaten van de simulatie slechts illustratieve betekenis. Over de mogelijkheid tot realisering van de aangeduide alternatieven wordt geen uitspraak gedaan. Daarvoor zijn diepergaande studies nodig van de relatie tussen werkgelegenheidscreatie in de kwartaire sector, de collectieve uitgaven en de werkgelegenheid in de bedrijvensector. Daarbij doet zich ook de vraag voor of de kwartaire sector, los van de financiële mogelijkheden, nog wel die groeipotentie heeft welke in het verleden aan de dag trad. Zo zal de daling van het geboortencijfer de groei van het onderwijs waarschijnlijk gaan matigen. Volgens een toekomstverkenning van de WRR 10) groeit de werkgelegenheid (in manjaren) in het onderwijs in de periode 1975-1980 met circa 1,5% per jaar (t.o. 4% in de periode 1969-1975).

Een verschuiving van intramurale naar extramurale hulpverlening kan per saldo een minder sterke groei van de arbeidsvraag in de medische en maatschappelijke dienstverlening gaan betekenen. In de hiervoor genoemde toekomstverkenning wordt een groei van de werkgelegenheid in de gezondheidszorg en sociale dienstverlening met gemiddeld 1% per jaar in de periode 1975-1990 geschat (t.o. circa 5% in de periode 1969-1975). Voor het definitief beantwoorden van de gestelde vraag is een zorgvuldige analyse van de mogelijkheden in elk onderdeel van de kwartaire sector noodzakelijk. Maar uiteindelijk zal de realisatie van mogelijke alternatieven afhangen van het maken van politieke keuzen met betrekking tot het gewenste niveau van collectief gefinancierde voorzieningen en de verdeling van de bijbehorende lasten.

H. de Groot

9) J.H.M. Kok en F.B. Lempers, *Qualitative aspects of labour; long term impacts on labour market and production*, CPB, Occasional paper no. 11, 1977.

10) WRR, *De komende vijftig jaar*, 1977, blz. 123, (alternatief A).

Neo-keynesiaans en neo-klassiek: wel een onderscheid maar geen tegenstelling (II)

Enkele kanttekeningen bij de reactie van Driehuis en
Van der Zwan

DR. A. B. T. M. VAN SCHAİK

Op het macro-economische model Vintaf-II, dat voor de beleidsvoorbereiding wordt gebruikt, is nogal wat kritiek uitgeoefend. Met name in ESB heeft zich een belangwekkende discussie rond dit model afgespeeld. Een belangrijk punt van kritiek was dat Vintaf-II het bij de voorspelling van de werkgelegenheid na 1973 zou laten afweten. Dr. A. B. T. M. van Schaik, wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Katholieke Hogeschool Tilburg, betoogt dat wanneer in het model rekening wordt gehouden met subsidies, wel bevredigende uitkomsten kunnen worden verkregen.

Inleiding

Zoals bekend zijn de bezuinigingsvoorstellen van het kabinet-Van Agt mede gebaseerd op berekeningen, die door het CPB met behulp van Vintaf-II zijn uitgevoerd. Ofschoon er rond en over dit model in het afgelopen studiejaar — vooral in *ESB* — nogal wat te doen is geweest, heeft een en ander er kennelijk dus niet toe geleid, dat het rekenen met dit model ten behoeve van de beleidsvoorbereiding is opgeschort. Wellicht is dit ook niet zo verwonderlijk, want als iets uit de discussie in *ESB* is duidelijk geworden, is het wel het feit, dat noch Driehuis en Van der Zwan — die de discussie hebben aangezwengeld —, noch het CPB, noch enig ander instituut een pasklaar alternatief voor dit model hebben kunnen aanbieden. Bovendien konden de adviseurs van de regering moeilijk wachten tot dat zo'n alternatief er inderdaad ook zou zijn. Immers, sinds medio 1977, toen de vooruitzichten betreffende de exportontwikkeling steeds somberder werden, is het besef doorgebroken dat 1978 een cruciaal jaar zou worden voor het entameren van maatregelen die eerst op een wat langere termijn effect sorteren. Cruciaal niet alleen omdat een nieuwe regeringsperiode zou worden begonnen, maar ook omdat de pessimistische vooruitzichten voor de economische situatie in de jaren tachtig, die reeds in 1974 de kop opstaken, door welhaast niemand meer in twijfel worden getrokken. Recente gegevens uit het *Centraal Economisch Plan 1978* maken duidelijk, dat de vraag naar Nederlandse producten in het buitenland steeds meer gaat achterlopen bij de trend die vanuit de periode 1967 tot en met 1973 naar het heden toe kan worden doorgetrokken, en dat de spanning, tussen kosten en opbrengsten in vele bedrijfstakken al jarenlang erg hoog is.

Zulk een structureel onevenwichtige situatie kan niet van vandaag op morgen worden veranderd. Structurele ombuigingen kosten tijd. Dit alles mag er echter niet toe leiden,

dat de discussie rond beleidsvoorbereidende rekenmodellen verder maar op de lange baan wordt geschoven. Integendeel! Juist nu de globaal empirische vooruitzichten voor de economische situatie in de jaren tachtig zo ondubbelzinnig in dezelfde richting lijken te wijzen, dient de noodzaak zich des te sterker aan om te onderzoeken of wij ons door dezelfde empirie niet laten misleiden. Uit het verleden kan wat dit betreft lering worden getrokken. Om een voorbeeld te geven. „Zou” men zich in de periode 1967-1973 niet hebben laten misleiden door de uitbundige ontwikkeling van de wereldconjunctuur en „zou” de jaargangentheorie reeds in deze periode operationeel zijn geweest, dan „zou” de consensus over een bewuste arbeidsplaatsenpolitiek nog juist „op tijd”, d.w.z. rond 1970 hebben kunnen ontstaan 1).

Alleszins reden dus om de discussie rond onder meer Vintaf-II voort te zetten. In dit artikel willen wij hieraan bijdragen door in te gaan op de opmerkingen die Driehuis en Van der Zwan n.a.v. ons artikel van 1 februari hebben gemaakt 2). Onze reactie is opgebouwd rond de behandeling van twee vragen:

1. Bevat Vintaf-II neo-klassieke elementen?
2. Laat Vintaf-II het bij de voorspelling van de werkgelegenheid na 1973 afweten?

Bevat Vintaf-II neo-klassieke elementen?

In hun artikel van augustus 1977 stellen Driehuis en Van der Zwan, dat er aan de monopoliepositie van het CPB m.b.t. het gebruik van econometrische modellen in de jaren zeventig een einde is gekomen. Parallel hieraan, zo constateren zij, is er nog iets anders aan de hand geweest:

„Deze omstandigheden vallen samen met de omstandigheid dat binnen de economische wetenschap zelf de controverses zijn toegenomen. De verklaringen voor deze toenemende verschillen in opvattingen lopen uiteen. Men kan wijzen naar het neo-klassiek/keynesiaanse paradigma dat langzamerhand steeds sterkere reacties is gaan oproepen, maar ook naar de slechtere tijden die in economen sluimerende politiek-filosofische sentimenten hebben aangewakkerd. Hoe het ook zij, er opereren nu verschillende scholen in de economische wetenschap, elk met hun eigen modellen en theorieën om de werkelijkheid te verklaren. De verschuiving van een neo-keynesiaanse aanpak naar een neo-klassiek/keynesiaanse benadering zoals die in de ontwikkeling van de CPB-modellen ligt besloten, is in dit verband als een opmerkelijke ge-

1) Hoe lang de „time lag” tussen nieuwe inzichten en consensus is, moge bovendien blijken uit bijvoorbeeld het feit, dat heden ten dage nog weinig inleidende handboeken in de economie het heterogene kapitaalmodel met vaste coëfficiënten, waarvan het jaargangenmodel een bijzonder geval is, behandelen.

2) A. van Schaik, Neo-keynesiaans en neo-klassiek: wel een onderscheid maar geen tegenstelling, *ESB*, 1 februari 1978.

beurtenis te bestempelen. Die verschuiving berust er niet op dat een aantoonbaar beter model is ontwikkeld" 3).

De essentie van het bovenstaande kan als volgt worden samengevat: *als* wij weten, dat het neo-klassieke paradigma steeds sterkere reacties is gaan oproepen, *dan* is het des te opmerkelijker, dat wij in de ontwikkeling van CPB-modellen een verschuiving kunnen waarnemen van een neo-keynesiaanse aanpak naar een meer neo-klassieke benadering.

De vraag rijst wat Driehuis en Van der Zwan nu precies onder het „neo-klassieke" in Vintaf-II verstaan. In hun *ESB*-artikelen van augustus en september 1977 kan men geen expliciet antwoord op deze vraag vinden. Een half jaar later echter ontstaat meer duidelijkheid. Beide auteurs schrijven nu:

„Peters heeft gemeend in zijn reactie op ons artikel te moeten stellen dat wij de kernvraag (door sommigen in het debat geciteerd als de hamvraag), nl. in welke mate in de huidige economische situatie het neoklassiek-keynesiaanse model dan wel het neo-keynesiaanse model actueel is, hebben laten liggen. Weliswaar zouden wij een overgang van het gebruikte model door het CPB hebben waargenomen, maar het daarbij hebben gelaten. Vermaat verwijt ons m.b.t. dit aspect overigens melding te maken van een opmerkelijke gebeurtenis. Dit is juist, maar niet omdat, zoals hij suggereert, we zouden vinden dat die overgang onlogisch of onverklaarbaar zou zijn in het licht van de vooruitgang der wetenschap. De gebeurtenis is opmerkelijk omdat, zoals in deel V uitvoeriger aan de orde zal komen, een getoetst model werd vervangen door de grotendeels ongetoetste jaargangentheorie" 4).

Of de jaargangentheorie nog grotendeels ongetoetst is, is een uitspraak die wij voor rekening van beide auteurs laten. Waar het op deze plaats om gaat is de *vermeende* associatie van de jaargangentheorie met de neo-klassieke theorie. Dit kan worden ingezien door te wijzen op dezelfde reacties als die waarop Driehuis en Van der Zwan doelen als zij het hebben over de kritiek op het neo-klassieke paradigma. Immers, de neo-klassieke theorie heeft zeer lang de stelling verdedigd, dat de conclusies van het *homogene* kapitaalmodel garant zouden staan voor een realistische benadering van de werkelijkheid. Hiertegen is terecht verzet gerezen 5). In dit verzet werden *heterogene* kapitaalmodellen ten tonele gevoerd. Het gebruik van zulke modellen was aan economen uit de vorige eeuw niet vreemd. Vandaar ook, dat dit verzet werd geassocieerd met de namen van Ricardo en Marx. Hoe dit ook zij, in recente literatuur is het inmiddels gemeengoed geworden om het „clay-clay"-jaargangenmodel op te vatten als een bijzonder geval van het meer algemene reproductiemodel met vaste coëfficiënten 6). Tegen deze achtergrond bezien is het dan ook onbegrijpelijk waarom de introductie van het jaargangenmodel in CPB-modellen een verschuiving impliceert naar een meer neo-klassieke benadering. Of het moet zijn, zoals Driehuis en Van der Zwan in tweede instantie aanvoeren, dat hun eigenlijke bezwaar hierin schuilt, dat „het accent in het gebruik van Vintaf-II tot op heden overwegend „neo-klassiek" is geweest" 7), wat natuurlijk heel wat anders is dan het opsieren van het model zelf met het etiket „neo-klassiek", zoals Driehuis en Van der Zwan overigens zelf grif toegeven.

DE STAD GRONINGEN

De Dienst Stadsontwikkeling en
Volkshuisvesting

vraagt voor de afdeling grondzaken een

econoom

tevens

waarnemend afdelingschef

De belangrijkste taken van de afdeling zijn:

- taxaties, aankoop en onteigening van onroerende goederen
- verkoop terreinen voor woningbouw en bijzondere bebouwing
- opstellen van exploitatiebegrotingen van bestemmingsplannen

De gedachten gaan uit naar een econoom die ervaring heeft in genoemde werkzaamheden, onderhandelingen kan voeren en vaardig is in het redigeren van rapporten en adviezen. Tevens dient betrokkene te beschikken over organisatorische capaciteiten.

Een psychologisch onderzoek maakt deel uit van de selectieprocedure.

Aanstelling is mogelijk tot een maximumsalaris van f 5.103,- bruto per maand, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring.

Vacaturenummer: 19.395.

Overigens zijn de gebruikelijke rechtspositieregelingen van de gemeente Groningen van toepassing.

Belangstellenden wordt verzocht hun sollicitatie – onder vermelding van het vacaturenummer – binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad in te zenden aan burgemeester en wethouders, Grote Markt 1 te Groningen.

3) W. Driehuis en A. van der Zwan, De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien (I), *ESB*, 31 augustus 1977, blz. 835.

4) W. Driehuis en A. van der Zwan, deel IV, *ESB*, 12 april 1978, blz. 354.

5) Vergelijk in dit verband het overzicht van het z.g. kapitaal-debat door G. C. Harcourt in *Some Cambridge controversies in the theory of capital*, Cambridge University Press, 1972.

6) Zie bijvoorbeeld A. van Schaik, *Reproduction and fixed capital*, Rotterdam, 1976, Appendix C.

7) W. Driehuis en A. van der Zwan, deel IV, blz. 355.

Laat Vintaf-II het bij de voorspelling van de werkgelegenheid na 1973 afweten?

Het jaargangenblok van Vintaf-II is geschat over de periode 1959 tot en met 1973 8). In ons *ESB*-artikel van 1 februari jl. werd er reeds op gewezen, dat dit model het niveau van de werkgelegenheid na 1973 slecht voorspelt. Desalniettemin kon — door concentratie van de aandacht op de veranderingen van de werkgelegenheid — worden geconcludeerd, dat de jaren 1972 tot en met 1976 uitkomsten laten zien, welke koren op de molen van „arbeidsplaatsentheoretici” vormen. Met andere woorden, de conclusie was dat de in deze periode waargenomen voortdurende daling van de werkgelegenheid in bedrijven in hoofdzaak kon worden toegeschreven aan de voortdurende daling van de potentiële werkgelegenheid. Een betere voorspelling van het niveau van de werkgelegenheid na 1973 zou — zo werd gesuggereerd — aan deze conclusie weinig afbreuk doen.

In hun reactie op ons artikel trekken Driehuis en Van der Zwan dit laatste echter in twijfel 9). Reden om bij deze de resultaten te presenteren van een herschatting van het jaargangenmodel, waarbij het niveau van de werkgelegenheid na 1973 inderdaad beter wordt voorspeld.

Tabel 1. De data, 1972-1976

Jaar	Reële arbeidskosten (duizenden guldens, prijzen 1963)	Arbeids-tijd (1959 = 1)	Investeren (mln. guldens, prijzen 1963)	Pro-duk-tie (mln. guldens, prijzen 1963)	Werk-gelegenheid (duizenden man-jaren)	Aanbod van arbeid (duizenden man-jaren)
1972	12.198	0,877	9.439	67.570	4.094	4.191
1973	12.974	0,864	10.375	70.510	4.084	4.183
1974	13.882	0,847	10.427	72.272	4.064	4.207
1975	14.438	0,830	9.645	71.189	4.012	4.218
1976	14.871	0,821	9.356	74.392	3.978	4.182

Bronnen: *De Economist*, 1976, blz. 53 e.v. (1972 en 1973). Hierin vindt men ook de precieze omschrijving van bovengenoemde grootheden. De cijfers voor de jaren 1974 tot en met 1976 zijn ontleend aan *CEP* 1977 en *MEV* 1978. Bovenstaande cijfers corresponderen geheel met de data, waarop de berekeningen in *ESB* van 1 februari 1978 zijn gebaseerd.

De herschatting is uitgevoerd met het model en de data waarop ook ons februari-artikel is gebaseerd. In tabel I is een gedeelte van het gebruikte cijfermateriaal — zij het in een andere vorm — nog eens gereproduceerd. Deze tabel bevat de zes variabelen, die bij het schatten van het jaargangenmodel van belang zijn. Het verloop van deze grootheden levert voor de periode 1972 tot en met 1976 een markt beeld op. Ten eerste blijkt de reële arbeidskostenontwikkeling (inclusief arbeidstijdverkorting) hoger te zijn uitgevallen dan de groeivoet van de (marginale) arbeidsproductiviteit, die op ca. 5% kan worden gesteld. Langs de lijnen van het jaargangenmodel redenerend leidt dit tot een verkorting van de economische levensduur en daarmee tot een extra liquidatie van arbeidsplaatsen (extra, boven de „nor-

male” liquidatie die elk jaar bij constante levensduur plaatsvindt). Een en ander moet — het negatieve directe effect van arbeidstijdverkorting op productiecapaciteit mede in aanmerking nemende — een neerwaartse druk hebben uitgeoefend op het niveau van de productiecapaciteit. Dit werd niet gecompenseerd door een toename van de investeringen, want het niveau hiervan blijkt in 1976 te zijn teruggekeerd op dat van 1972. Al met al moet een weinig uitbundige ontwikkeling van de productiecapaciteit het resultaat zijn geweest. Daar staat tegenover, dat de productiegroei — ondanks de inzinking in 1975 — niet onaanzienlijk was 10). Het ligt derhalve voor de hand om — zoals dat in ons februari-artikel reeds is gebeurd — de hypothese op te werpen, dat de bezettingsgraad van de productiecapaciteit, gegeven het hoge uitgangsniveau in de jaren 1970/71, op een hoog niveau kon worden gehandhaafd. Ondanks dit hoge niveau van de bezettingsgraad daalde de werkgelegenheid in bedrijven met ruim 150.000 manjaren! Moet deze daling nu in hoofdzaak vanuit een keynesiaanse benadering worden begrepen? Wij menen, en hebben dat in ons februari-artikel ook reeds naar voren gebracht, dat de globale empirie weinig aanwijzingen levert om een bevestigend antwoord op deze vraag te motiveren. Desalniettemin kunnen Driehuis en Van der Zwan zich niet in deze opvatting vinden.

Wat opvalt is, dat onze opponenten nauwelijks enig beroep doen op de globale empirie. Het lijkt alsof beide auteurs onbewust toch veel meer betekenis hechten aan economische modellen dan zij ons willen doen voorkomen. In hun oppositie gaan zij immers uitsluitend op de modeluitkomsten in:

„De conclusie is dat de berekeningen door Van Schaik met behulp van Vintaf-II gemaakt, laten zien dat dit model het bij de voorspelling van de werkgelegenheid in feite laat afweten. De gevolgtrekking die Van Schaik aan zijn bevindingen verbindt, namelijk dat vóór 1975 het arbeidsplaatseneffect en na 1975 het bezettingsgraadeffect overheerst, is derhalve speculatief; op grond van de door hem gepresenteerde berekeningen is die conclusie in elk geval niet te trekken. De suggestie van Van Schaik als zouden de grote verschillen met de werkelijkheid kunnen worden verklaard uit de ruim f. 1 mrd. directe hulp die gedurende 1973 t/m 1976 aan bedrijven is uitgekeerd, kan wellicht een deel van het opgetreden verschil verklaren, maar dan nog blijft de discrepantie onaanvaardbaar groot” 11).

Bij deze oppositie passen de volgende kanttekeningen. Allereerst dient te worden vastgesteld, dat ook wij hebben geconcludeerd dat het jaargangenmodel het bij de voorspelling van het niveau van de werkgelegenheid na 1973

- 8) Overigens dient te worden vermeld, dat wij ons baseren op het model van H. den Hartog en H. Tjan, in: *Investments, wages, prices and demand for labour*, *De Economist*, nr. 1/2, 1976. De parameterwaarden van dit model wijken enigszins af van die van Vintaf-II.
9) W. Driehuis en A. van der Zwan, deel V, blz. 377 en 378.
10) Dit spreekt nog meer als men recent (*CEP* 1978) ter beschikking gekomen cijfers over de jaren 1972 t/m 1976 in aanmerking neemt.
11) W. Driehuis en A. van der Zwan, deel V, blz. 378.

Tabel 2. Uitkomsten van het jaargangenmodel, met en zonder subsidies

Jaar	Bouwjaar oudste jaargang (19-)			Arbeidsplaatsen (duizenden manjaren)			Liquidatie arbeidsplaatsen (duizenden manjaren)			Bezettingsgraad			Werkgelegenheid (duizenden manjaren)		
	z.s.	m.s.	ver.	z.s.	m.s.	ver.	z.s.	m.s.	ver.	z.s.	m.s.	ver.	ber. m.s.	feit.	ver.
1971				4.155	4.155					0,984	0,984				
1972	55,2	55,2		4.135	4.135		267	267		0,982	0,982		4.109	4.094	- 15
1973	56,5	56,5		4.101	4.101		293	293		0,990	0,990		4.087	4.084	- 3
1974	57,9	57,5	- 0,4	4.005	4.096	91	343	252	- 91	0,995	0,982	- 0,013	4.070	4.064	- 6
1975	59,4	58,5	- 0,9	3.940	4.079	139	283	234	- 49	0,964	0,943	- 0,021	3.997	4.012	15
1976	60,4	59,6	- 0,8	3.899	4.048	149	241	232	- 9	0,982	0,959	- 0,023	3.989	3.978	- 11

Toelichting: z.s. = zonder subsidie (variant 1, voetnoot 12); m.s. = met subsidie (variant 5, voetnoot 12); ber. = berekend; feit. = feitelijk; ver. = verschil.

slecht doet. Dit impliceert echter nog niet, dat dit model ook de *veranderingen* in de werkgelegenheid — vooral die na 1975 — slecht zou genereren. Ten tweede dient te worden opgemerkt, dat de uitspraak van Driehuis en Van der Zwan, als zou de discrepantie tussen feitelijke en voorspelde werkgelegenheid aanvaardbaar groot blijven ook als men subsidies in aanmerking neemt, door geen enkel cijfer noch door enige verwijzing naar onderzoek op dit punt wordt hard gemaakt.

Op dit laatste punt is, zoals aangekondigd in ons februari-artikel, nader onderzoek verricht. Hieruit komt naar voren dat het jaargangenmodel het niveau van de werkgelegenheid na 1973 wel degelijk goed kan voorspellen. Bovendien blijken de conclusies van destijds bij deze betere voorspelling overeind te blijven. Tabel 2 bevat de resultaten van dit onderzoek. Ter vergelijking zijn de oorspronkelijke modeluitkomsten eveneens in deze tabel opgenomen.

Aan het nieuwe model (dat *met* subsidies) ligt de hypothese ten grondslag, dat na 1973 de liquidatie van arbeidsplaatsen enigermate is afgeremd. Deze hypothese is in het model ingebracht door in de afkapconditie vanaf 1974 elk jaar een bepaald bedrag op de reële arbeidskosten in mindering te brengen (12). De resultaten van het nieuwe model lijken erg veel op die van de oorspronkelijke versie. (Men ziet dit onder meer aan de uitkomsten voor de jaren 1972 en 1973).

Zoals blijkt, wordt het aantal arbeidsplaatsen in het model met subsidies gehandhaafd op een niveau dat *boven* dat van de feitelijke werkgelegenheid ligt. In het oorspronkelijke model was dit duidelijk niet het geval. De bezettingsgraad komt nu lager uit. Dit is begrijpelijk, want minder liquidatie impliceert — bij verder dezelfde omstandigheden — meer productiecapaciteit. Over de gehele periode gerekend komt de bezettingsgraad volgens het nieuwe model op een gemiddelde van 0,971 uit. (In het oude model was dit 0,983). Dit lagere gemiddelde is vooral terug te voeren op het feit, dat in het jaar 1974 nu een lichte daling van de bezettingsgraad wordt gevonden, terwijl er volgens het oorspronkelijke model sprake was van enige stijging. Overigens blijkt het gemiddelde van de *veranderingen* in de bezettingsgraad volgens beide modellen op ca. nul uit te komen. Ook volgens het model met subsidies is het bezettingsgraad-effect op de werkgelegenheid in de periode 1972 tot en met 1976 dus erg klein.

De conclusie, dat de *voortdurende* daling van de feitelijke werkgelegenheid in de periode 1972 t/m 1976 in hoofdzaak kan worden teruggevoerd op de *voortdurende* daling van de potentiële werkgelegenheid in dezelfde periode, kan dus — ook in het geval dat het jaargangenmodel het niveau van de werkgelegenheid na 1973 goed voorspelt — worden gehandhaafd.

Slotbeschouwing

Het model met subsidies kan — evenals het oorspronkelijke model — gebruikt worden om vooruitberekeningen te maken tot in de jaren tachtig. Hierbij dient dan wel een vooronderstelling te worden gemaakt over het niveau waarop de subsidies gehandhaafd blijven. Neemt men aan, dat dit niveau gelijk is aan dat van 1975 — hetgeen in tabel 2 voor het jaar 1976 ook is gebeurd — dan zullen ca. 150.000 arbeidsplaatsen „kunstmatig” in stand worden gehouden. De hierbij behorende productiecapaciteit oefent

een neerwaartse druk uit op de hoogte van de bezettingsgraad. In 1978 bijvoorbeeld, zou volgens het model met subsidies een bezettingsgraad worden bereikt van ca. 94%. In het model zonder subsidies is het overeenkomstige cijfer ca. 96%. (Deze cijfers kunnen nog lager worden gesteld als de bezettingsgraad in 1970 op een lager niveau wordt genormeerd; zie hierover voetnoot 12). Dit roept de vraag op of het niet beter is om de tot dusverre kunstmatig in stand gehouden arbeidsplaatsen te saneren i.p.v. ze permanent te subsidiëren en tegelijkertijd pogingen te ondernemen om er afzet voor te creëren. Meer algemeen gesteld: zou men niet beter naar zo veel mogelijk *gezonde* werkgelegenheid in bedrijven in plaats van naar zo weinig mogelijk werklozen kunnen streven? Het valt op dit moment (nog) niet in te schatten of het maatschappelijk krachtenveld op dit punt aan een normbijstelling toe is. In elk geval kunnen — ook buiten de beleidsvoorbereidende sfeer — nieuwe normen op hun betekenis worden onderzocht. Het accent in het gebruik van Vintaf-II, bijvoorbeeld, dat volgens Driehuis en Van der Zwan tot op heden overwegend „neo-klassiek” is geweest, zou dan wel eens drastisch kunnen verschuiven.

A. B. T. M. van Schaik

12) De herschatting van het jaargangenmodel verliep als volgt. De steekproefperiode werd verlengd tot en met het jaar 1975. Vervolgens werden de van te voren vastgeprikt subsidiebedragen (als een soort indirecte dummies van de te schatten werkgelegenheidsvergelijking) in de afkapconditie op de reële arbeidskosten in mindering gebracht. Ten slotte werd de oorspronkelijke schattingsprocedure herhaald. Hieronder staan de uitkomsten van 7 varianten van het jaargangenmodel.

Nr.	Uitgangspunten				Uitkomsten							
	Periode (19-)	Subsidie a)		q ₇₀	b	c	d	e	g	h	R ²	
		1974	1975									
1	59/73			1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,458	3,9	0,854	
2	59/75	200	400	1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,297	-3,3	0,457	
3	59/75	300	650	1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,377	2,1	0,837	
4	59/75	300	700	1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,401	-0,5	0,877	
5	59/75	300	600	1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,353	-3,6	0,780	
6	59/75	300	600	0,950	5,1	9,0	1,38	1,08	0,372	-3,6	0,780	
7	59/75	300	600	0,925	5,1	9,0	1,35	1,05	0,382	3,6	0,780	

a) De subsidies luiden in guldens, prijzen van 1963.

Toelichting:

- q₇₀ = gepredetermineerde waarde van de bezettingsgraad in 1970;
- b = groeivoet van de arbeidsbesparende technische ontwikkeling;
- c = niveau van de arbeidsproductiviteit van jaargang 1948;
- d = kapitaalcoëfficiënt;
- e = factor voor „overhead labour”;
- g, h = coëfficiënten uit de werkgelegenheidsvergelijking:

$$\hat{a} = a^* - g(q_{70} - q)a^* + h,$$

waarbij:

- \hat{a} = berekende werkgelegenheid;
- a* = aantal arbeidsplaatsen;
- q = bezettingsgraad.
- R² = determinatiecoëfficiënt van deze vergelijking.

Variant 1 bevat de uitkomsten van het model zonder subsidies. Deze resultaten vindt men ook in het artikel van Den Hartog en Tjan (vergelijk voetnoot 8). De varianten 2 tot en met 7 zijn nieuwe schattingen. De resultaten van variant 5 zijn in de tekst verwerkt. Overigens dient te worden vermeld, dat in *Bestek 81* het jaargangenmodel is veranderd door het (negatieve) effect van de arbeidstijdverkorting op de productiecapaciteit af te zwakken. Een interpretatie van deze ingreep wordt niet gegeven, doch wellicht wordt op deze wijze *indirect* met het verschijnsel subsidies rekening gehouden. Ook de werkgelegenheidsfunctie van Kuipers, Muysken en Van Sinderen bevat waarschijnlijk een verklarende variabele, waarmee het verschijnsel subsidies op indirecte wijze in het jaargangenmodel is geïncorporeerd. Vergelijk S. K. Kuipers, J. Muysken en J. van Sinderen, De werkgelegenheidsontwikkeling in Nederland sinds 1970: een nadere analyse, *ESB*, 28 juni 1978.

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u ESB onmogelijk missen.**

Ontwikkeling van de lasten van de ziekenfondsverzekering

DR. A. C. M. VAN KEEP*
DRS. A. J. J. A. MAAS**

De stijging van de lasten van de ziekenfondsverzekering heeft die van het nationale inkomen de laatste jaren sterk overtroffen. Men mag daarop evenwel niet de verwachting baseren dat deze trend zich zal blijven voortzetten. De auteurs onderwerpen de relatie tussen ziekenfondslasten en nationaal inkomen aan een nader onderzoek. Wanneer het gevonden verband zich continueert, zal de sterke relatieve toename van deze lasten snel verminderen.

Lasten 1965-1975

Wanneer men de lasten van de ziekenfondsverzekering beziet, dan is het begrijpelijk dat men zich over de ontwikkeling daarvan zorgen maakt. In 1965 kwamen deze uitgaven, zoals uit tabel 1 blijkt, uit op f. 1.368 mln. en in 1975 bedroegen zij f. 7.249 mln. ofwel ca. 5,3 maal zo hoog. Deze stijging is veel groter dan die van het netto nationale inkomen tegen marktprijzen, dat in 1975 ca. driemaal zo hoog was als in 1965. Het procentueel beslag dat de ziekenfondslasten op dit inkomen hebben gelegd, is daarmee in een periode van 11 jaar gestegen van ca. 2,2 tot ca. 3,9.

Tabel 1. Lasten van de ziekenfondsverzekering en netto nationale inkomen

Jaar	Netto nationale inkomen tegen marktprijzen (NNI)		Lasten van de ziekenfondsverzekering		
	in mln. gld.	1965 = 100	in mln. gld.	1965 = 100	in procenten van NNI
1965	62.547	100	1.368	100	2,19
1966	67.835	108	1.635	120	2,41
1967	74.680	119	1.956	143	2,62
1968	82.655	132	2.255	165	2,73
1969	93.797	150	2.601	190	2,77
1970	105.257	168	3.073	225	2,92
1971	118.510	189	3.709	271	3,13
1972	134.320	215	4.484	328	3,34
1973	154.650	247	5.158	377	3,34
1974	174.250	279	6.074	444	3,49
1975	187.850	300	7.249	530	3,86

Bron: CBS, Statistisch zakboek 1977.

Op het gebied van de gezondheidszorg is deze ontwikkeling geen op zich zelf staand verschijnsel. Dat blijkt duidelijk wanneer men let op de lasten van de totale gezondheidszorg, zoals die onder meer zijn vermeld in de *Structuurnota Gezondheidszorg* van de staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne van 9 augustus 1974. Uit deze gegevens blijkt (zie tabel 2), dat ook de andere uitgaven dan de zieken-

fondslasten in een periode van tien jaar met een ongeveer gelijk percentage zijn gestegen.

Tabel 2. Uitgaven ten behoeve van de gezondheidszorg a)

	1963 in mln. gld.	1972	
		in mln. gld.	1963 = 100
Ziekensfondsverzekering	968	4.484	463
Overige uitgaven	1.208	5.485	454
Totaal	2.176	9.969 b)	458

a) De gehele curatieve en preventieve gezondheidszorg, doch exclusief kosten van onderwijs en research, alsmede kosten van niet op een speciale ziekte gerichte preventie (b.v. bevordering van de hygiëne van bodem, water en licht).

b) Raming.

Ook in de structuurnota wordt deze kostenstijging verontwaardigd genoemd en in aansluiting daarop wordt aangetekend dat er aanleiding is tot het zoeken naar methoden ter beheersing van de kostenstijging. Min of meer impliciet wordt daarmee erkend dat de mogelijkheden voor deze beheersing nog niet, of althans nog in onvoldoende mate aanwezig zijn. Een diepgaande analyse van de kostenstructuur is daarom gewenst. In dit artikel wordt ten aanzien van de ziekenfondsverzekering daartoe een aanzet gegeven.

Relatie ziekenfondslasten met nationale inkomen

Wanneer men de lasten van de ziekenfondsverzekering in de periode 1965/1975 (zie tabel 1) relateert aan het netto nationale inkomen, dan blijkt dat de correlatie tussen beide reeksen kan worden uitgedrukt met de vergelijking

$$K_t = 0,0442 \text{ NNI}_t - 1.448.000.000 \quad (1)$$

waarin: K_t = de ziekenfondslasten in jaar t ;
 NNI_t = het netto nationale inkomen tegen marktprijzen jaar t .

De bij deze vergelijking behorende correlatiecoëfficiënt is 0,9956, hetgeen erop wijst, dat er sprake is van een bijzonder nauw verband tussen beide reeksen.

Tot op grote hoogte is de geconstateerde relatie niet bijzonder opmerkelijk indien men in het oog houdt, dat de lasten van de ziekenfondsverzekering in belangrijke mate worden bepaald door de daarvoor geldende tarieven. Deze worden immers in het ten aanzien daarvan geldende systeem vastgesteld op basis van de ontwikkeling van de loonkosten; de relatie daarvan met het nationale inkomen behoeft geen betoog.

* Economisch adviseur te Breda.

** Wetenschappelijk assistent aan de Interfaculteit Bedrijfskunde te Delft.

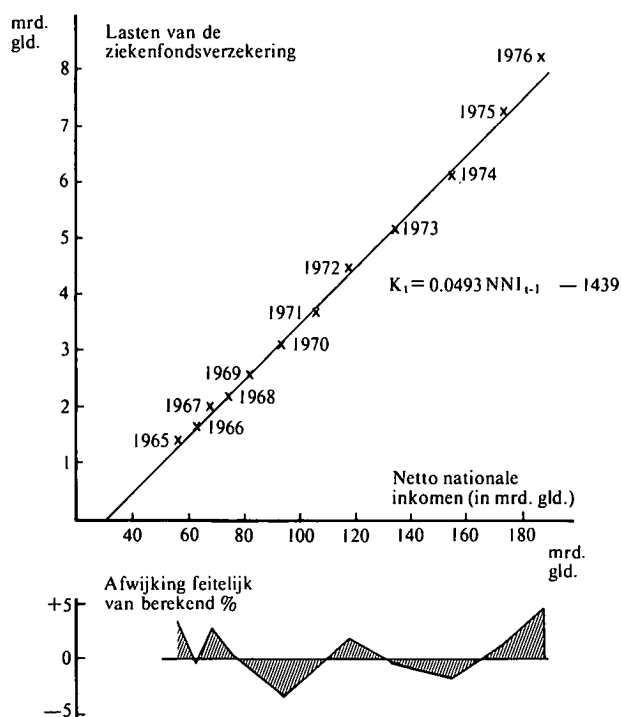
Wel moet hieruit worden afgeleid dat de vergelijking (1) moet worden gebaseerd op de loonkosten in het *voorafgaande* jaar. Immers, in de te voeren tariefonderhandelingen tussen de diverse medewerkersgroepen en de ziekenfondsorganisaties worden immers de tariefscorrecties steeds in principe gebaseerd op de ontwikkeling van de loonkosten in het voorafgaande jaar en niet op de verwachtingen daaromtrent in het erop volgende tariefjaar. Houdt men met deze verfijning van de vergelijking rekening, dan wordt de bovenvermelde vergelijking:

$$K_t = 0,0493 \text{ NNI}_{t-1} - 1.439.000.000 \quad (2)$$

In figuur 1 is dit verband grafisch weergegeven, waarbij tevens de afwijkingen tussen de feitelijke lasten en de berekende kosten in percentage van deze laatste is opgenomen. Deze afwijking blijkt in slechts twee jaren (1965 en 1976) hoger dan 3% te zijn. Volledigheidshalve zij aangetekend, dat dit bij hantering van de eerstgenoemde vergelijking in zeven jaren het geval is en dat de afwijking dan in drie jaren hoger is dan 5%.

In figuur 1 is ook de situatie in 1976 (voorlopige cijfers) opgenomen; de ervaring leert dat deze voorlopige cijfers meestal slechts in geringe mate van de werkelijkheid afwijken. De afwijking tussen deze voorlopige cijfers en de berekende waarden bedraagt +4,6%, hetgeen betekent dat in 1976 voor het eerst op een vrije grote afwijking moet worden gerekend.

Figuur 1. Relatie tussen de ziekenfondslasten en het netto nationale inkomen

Ziekendfondslasten per verzekeringssoort en kostensoort

De vermelde sterke stijging van de ziekendfondslasten heeft zich niet in alle sectoren in dezelfde mate voorgedaan. Dit is ook af te leiden uit tabel 3, waarin de gegevens voor 1965 en 1975 naast elkaar zijn geplaatst.

De in de tabel te constateren ontwikkelingsverschillen kunnen zijn ontstaan door a. de verschillen in de gehanteerde tariefsystemen (abonnementsysteem of verrichtingsstelsel), b. in de toegepaste tariefverhogingen, c. in de mate

Tabel 3. Lasten van de ziekenfondsverzekering 1965-1975

	1965 in mln. gld.	1975	1975 in % van 1965
Vereplichtte verzekering	910	4.733	520
Bejaardenverzekering	198	1.458	736
Wettelijke verzekering	1.108	6.191	559
Vrijwillige verzekering	260	1.058	407
Totaal	1.368	7.249	530
Ziekenhuisverpleging	536	3.445	643
Specialistische hulp	199	1.015	510
Farmaceutische hulp	209	999	478
Huisartsenhulp	151	618	409
Tandheelkundige hulp	78	337	432
Overige verstrekkingen	112	558	498
Beheerskosten, enz.	83	277	334
Totaal	1.368	7.249	530

Bron: CBS, *Statistisch zakboek 1977*.

waarin de verzekerden van hun rechten gebruik hebben gemaakt en d. in de wijzigingen, welke in de rechten zijn aangebracht. Hiernaar is in het kader van deze beschouwingen geen onderzoek ingesteld, maar wel is geconstateerd, dat ook voor alle vermelde posten een duidelijke relatie met het netto nationale inkomen is te signaleren.

In tabel 4 zijn deze relaties voor de diverse verzekeringssoorten en de vijf belangrijkste kostensoorten vermeld. Ook nu mag weer worden afgeleid, dat voor het verloop van deze lasten de ontwikkeling van het netto nationale inkomen van overwegende invloed is geweest.

Tabel 4. Relatie ziekendfondslasten met het netto nationale inkomen

	Regressievergelijking a)	Correlatiecoëfficiënt
Totale lasten	$K_t = 0,0493 \text{ NNI}_{t-1} - 1439$	0,9993
Lasten van:		
verplichtte verzekering	$K_t = 0,0324 \text{ NNI}_{t-1} - 918$	0,9995
wettelijke verzekering	$K_t = 0,0429 \text{ NNI}_{t-1} - 1351$	0,9993
vrijwillige verzekering	$K_t = 0,0064 \text{ NNI}_{t-1} - 88$	0,9963
Lasten van:		
ziekenhuisverpleging	$K_t = 0,0244 \text{ NNI}_{t-1} - 880$	0,9983
specialistische hulp	$K_t = 0,007 \text{ NNI}_{t-1} - 205$	0,9996
farmaceutische hulp	$K_t = 0,0069 \text{ NNI}_{t-1} - 169$	0,9957
huisartsenhulp	$K_t = 0,0039 \text{ NNI}_{t-1} - 46$	0,9935
tandheelkundige hulp	$K_t = 0,0021 \text{ NNI}_{t-1} - 43$	0,9963

a) De constante moet men vermenigvuldigen met één miljoen.

Ten aanzien van de totale lasten is reeds geconstateerd, dat de voor enig jaar met behulp van de tweede regressievergelijking berekende lasten nooit meer dan 5% van de feitelijke lasten afwijken. Voor de hierboven vermelde posten komt een dergelijke afwijking blijken de opgave in tabel 5 in enkele gevallen wel voor. Dit moet het gevolg zijn van de invloed van de zo juist genoemde, niet geanalyseerde elementen op de lasten per jaar.

Tabel 5. Afwijking tussen feitelijke en berekende lasten meer dan 5%

	1965	1966	1967	1968	1969	1972	1973	1976
Wettelijke verzekering	+ 5,3	—	—	—	—	—	—	—
Vrijwillige verzekering	—	—	+5,2	+5,4	+6,1	—	—	+7,7
Ziekenhuisverpleging	+ 10,1	—	+5,0	—	—	—	—	+5,2
Specialistische hulp	+ 6,4	—	—	—	—	—	—	+6,2
Farmaceutische hulp	—	-6,1	—	—	—	+6,2	—	—
Huisartsenhulp	-12,2	-13,6	—	—	+5,1	—	—	—
Tandheelkundige hulp	—	—	—	—	—	—	-5,0	+9,1

Hoe hoog stijgen de ziekendfondslasten?

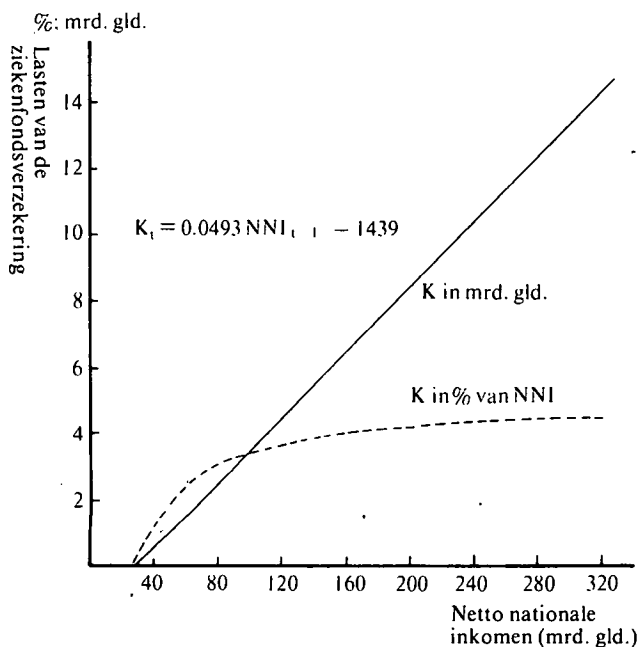
Er is reeds opgemerkt, dat het geconstateerde verband tussen de totale ziekendfondslasten en het netto nationale in-

1) De bijbehorende correlatiecoëfficiënt bedraagt 0,9993.

komen niet bijzonder opmerkelijk is. Dat is echter wel het geval met betrekking tot de aard van de relatie. Deze geeft aanleiding tot een kritische bezinning op het vaak gememoreerde verschijnsel, dat de ziekenfondslasten veel sterker zijn gestegen dan het nationale inkomen en op de daaruit afgeleide verwachting, dat bij ongewijzigd beleid een steeds groter deel van het nationale inkomen aan de ziekenfondsverzekering zal worden besteed. Het geconstateerde verband geeft immers aan dat de ziekenfondslasten in een bepaald jaar uitkomen op 4,98% van het netto nationale inkomen in het voorafgaande jaar minus ca. anderhalf mrd. gulden. Deze laatste post speelt uiteraard ten aanzien van de uitkomst bij een relatief laag nationaal inkomen een veel grotere rol dan bij een relatief hoog nationaal inkomen.

Duidelijk blijkt het hier bedoelde uit figuur 2, waarin het absolute alsmede het relatieve verband tussen beide reeksen is aangegeven. Relatief nemen de ziekenfondslasten aanvankelijk sterk toe, doch deze toeneming neemt — bij handhaving van het berekende verband — af, zodat deze lasten tenderen naar 4,9% van het netto nationale inkomen en daar bij ongewijzigd verband niet bovenuit zullen stijgen.

Figuur 2. Relatie tussen de ziekenfondslasten en het netto nationale inkomen

De hierboven vermelde, verontrustende gedachte kan derhalve alleen worden gehandhaafd, indien een verbreking van het geconstateerde verband wordt verondersteld in die zin, dat in de afgelopen periode „kostenmakers” zijn ontstaan, die een eigen leven leiden en dus een eigen ontwikkeling volgen en min of meer bij toeval in die periode gelijke tred heeft gehouden met het netto nationale inkomen of althans daarmee in de toekomst geen gelijke tred meer zal houden. Gelet op de omvang van de ziekenfondslasten is het gewenst hierover uitsluitel te krijgen.

In dit verband is het van belang te wijzen op de prognose van de lasten, welke in de premie-adviezen voor 1978 van de Ziekenfondsraad is opgenomen (publicatie van de Zieken-

fondsraad, 1977, no. 91). Deze prognose is voor alle lasten, exclusief beheerskosten, gebaseerd op verwachtingen inzake het aantal verzekerden per verzekeringscategorie, de consumptie per verzekerde per kostensoort en de stijging van honoraria en tarieven. Daarbij is de laatste post begroot aan de hand van de loonsom per werknemer, het prijspeil van de particuliere consumptie en autonome ontwikkelingen. Voor de stijging van de beheerskosten is uitgegaan van de verwachte stijging van de loonsom per werknemer.

In tabel 6 is deze prognose aangegeven naast die, welke met behulp van de regressievergelijking is opgesteld. Daaruit blijkt dat beide prognoses voor de jaren 1977 en 1978 vrijwel tot gelijke uitkomsten leiden, doch dat voor 1982 een grote afwijking is te constateren. Volgens de regressievergelijking zouden dan de lasten 4,5% van het netto nationale inkomen bedragen en volgens de Ziekenfondsraad zouden zij uitkomen op 5,0%, en dus hoger liggen dan het zo juist genoemde „maximale” percentage van 4,9.

Tabel 6. Begrote lasten van de ziekenfondsverzekering

	1976	1977	1978	1982
	in mln. gld.			
Netto nationale inkomen a) ...	187.850	214.450	234.000	344.000
Totale lasten volgens:				
1. regressievergelijking b)	7.822	9.133	10.097	15.520
2. Ziekenfondsraad c)	8.178	9.084	10.135	17.193
3. 2 in % van 1	104,6	99,5	100,4	110,8

a) Inkomen in respectievelijk 1975, 1976, 1977 en 1978: voor beide laatste jaren gebaseerd op schattingen, vermeld in de informatieve nota van de Centraal Economische Commissie met betrekking tot de economische vooruitzichten voor de periode tot 1981. RVD, 23 juni 1977.

b) $K_t = 0,0493 NNI_{t-1} - 1.439.000.000$.

c) 1976: voorlopige cijfers; 1977: nieuwe raming; 1978: raming; 1982: prognose.

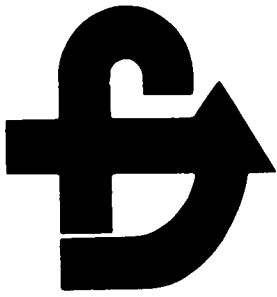
Het voor 1982 geconstateerde verschil is grotendeels een gevolg van de door de Ziekenfondsraad aangenomen sterke stijging van de lasten van de verstrekkingen anders dan de ziekenhuisverpleging. Ten aanzien van deze laatste post belopen de begrote bedragen volgens de regressievergelijking en de Ziekenfondsraad respectievelijk f. 7,5 mrd. en f. 7,8 mrd., terwijl deze bedragen voor de overige lasten zijn begroot op respectievelijk f. 8,0 mrd. en f. 9,4 mrd. De Ziekenfondsraad is dus uitgegaan van een zeer grote toename van de lasten van de extra-murale zorg.

Indien dit juist is, dan betekent dit, dat in de periode na 1978 een breuk in de ontwikkeling zal optreden, waardoor het voor de periode 1965-1975 geconstateerde verband met het netto nationale inkomen zal verdwijnen. Opvallend is in dit verband, dat deze breuk gepaard zou gaan met een niet onaanzienlijke „extra” kostenstijging. Volgens de regressievergelijking zouden de totale lasten van 1975 tot 1982 immers toenemen met ca. f. 8,3 mrd. en volgens de Ziekenfondsraad met ca. f. 9,9 mrd.

Met het naar voren brengen van dit verschil wordt geen standpunt ingenomen ten aanzien van de prognose van de Ziekenfondsraad. Het wordt alleen aangegeven, omdat daaruit blijkt dat een bezinning op de ontwikkeling van de lasten van de ziekenfondsverzekering noodzakelijk is.

A. C. M. van Keep
A. J. J. A. Maas

Met ESB een beter economisch-politiek inzicht

Het fiscale beleid van het kabinet-Van Agt

DRS. D. A. ALBREGTSE

Vorig jaar heb ik voor deze rubriek een artikel geschreven, waarin ik terugblikte op het door het kabinet-Den Uyl gevoerde fiscale beleid 1). De landelijke verkiezingen stonden toen voor de deur en het was volstrekt onduidelijk, welk kabinet na de verkiezingen zou gaan optreden. Na een lange en moeizame kabinetsformatie kon Van Agt op 16 januari 1978 de regeringsverklaring van het nieuwe confessioneel-liberale kabinet in de Tweede Kamer uitspreken. Het verzet, dat vooral van de zijde van de parijen, die het nieuwe kabinet vormden, rees tegen de hoge belastingdruk op middeninkomens, de voorstellen inzake de Wet Investeringsrekening (WIR) en de voorstellen met betrekking tot de integratie van kinderafstrek en kinderbijslag, deed vermoeden dat een koerswijziging in het fiscale beleid zou optreden. In dit artikel wil ik nagaan of en zo ja, in hoeverre hiervan inderdaad sprake is of zal zijn.

Het voorgenomen fiscale beleid

Het is niet eenvoudig om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van een voorgenomen fiscaal beleid. Naast het aanvankelijk enige doel van belastingheffing, te weten het dekken van overheidsuitgaven, wordt tegenwoordig de belastingheffing ook aangewend om invloed uit te oefenen op allerlei sociale en economische situaties en processen. Voorgenomen fiscale bepalingen vinden we dan ook overal verspreid in verkiezingsprogramma's, regeerakkoorden en dergelijke. Zo zal men bepalingen omtrent faciliteiten voor het bedrijfsleven aantreffen onder het hoofdje financieel-economische of sociaal-economische politiek. Voornemens over een verdere individualisering van de belastingheffing van de gehuwde vrouw zijn te vinden bij het voorgenomen emancipatiebeleid, terwijl voorgenomen wijzigingen in het accijnzenbeleid vaak worden aangekondigd bij het volksgezondheids- en milieubeleid. De aftrekbaarheid van onderhoudskosten van eigen woningen vinden we meestal onder het volkshuisvestingsbeleid of het beleid ter stimulering van het private vermogensbezit. Daarnaast is het vaak noodzakelijk verschillende documenten te raadplegen, alvorens een oordeel kan worden geveld over het fiscale beleid in zijn totaliteit. Fiscaal beleid moet immers groeien.

Om een beeld te krijgen van het voorgenomen beleid van het kabinet-Van Agt

zijn de volgende documenten van belang 2):

- de verkiezingsprogramma's van CDA en VVD;
- regeerakkoord en regeringsverklaring;
- tijdelijke maatregelen genomen naar aanleiding van het Hofstra-rapport *Inflatieneutrale belastingheffing*;
- *Bestek '81*.

De verkiezingsprogramma's

Bezien we de verkiezingsprogramma's van de twee partijen, die deel uitmaken van het kabinet-Van Agt, dan vallen wat betreft het fiscale beleid, de volgende punten op 3).

1. Beide partijen streven naar een verdere beperking van de groei van de collectieve sector dan Den Uyl met zijn 1%-beleid deed, zij het in verschillende mate. Het door het CDA aan de kiezers gepresenteerde beleid zou resulteren in een jaarlijkse verhoging van de collectieve druk van circa 0,6%. De VVD daarentegen beloofde de nullijn wat betreft de druk van belastingen en sociale lasten aan de kiezers.

2. Voorts wordt in beide programma's gepleit voor een drukverlichting voor het bedrijfsleven en een aanpassing van het fiscale winstbegrip in verband met de inflatie. Opvallend is hierbij echter een verschil in benadering tussen de twee partijen. De VVD pleit voor globale maatregelen, zoals verlaging van het tarief van de vennootschaps-

belasting, volledige toepassing van de inflatiecorrectie van loon- en inkomstenbelasting en verlaging van de belasting op arbeidsinkomens ten einde de loonkosten te drukken. Verder wordt onder meer afschaffing van de selectief werkende Selectieve Investeringsregeling gepleit. Het CDA richt de voorgestelde lastenverlichtende maatregelen meer specifiek op het midden- en kleinbedrijf. Zo worden wijzigingen voorgesteld m.b.t. de behandeling van ondernemingsvermogen van zelfstandigen, zowel tijdens het drijven van de onderneming als na beëindiging daarvan. Het CDA wil daarnaast de mogelijkheden voor zelfstandigen om een oudedagsvoorziening te creëren, uitbreiden.

3. Ten aanzien van het voorgenomen fiscale beleid ten aanzien van vermogen en vermogensinkomsten, zij in de eerste plaats opgemerkt dat beide partijen het eigen-woningbezit willen stimuleren. In dat kader komt de aftrek van onderhoudskosten in loon- en inkomstenbelasting ter sprake. Terwijl de VVD zonder voorbehoud pleit voor het weer aftrekbaar stellen van onderhoudskosten is het CDA-programma terughoudender. Een studie wordt in het vooruitzicht gesteld. In tegenstelling tot de VVD geeft het CDA een aantal concrete punten aan voor het verdere beleid ter zake van vermogens en vermogensinkomsten. Zo wordt onder meer voorgesteld de vrije voeten van vermogensbelasting en successierecht te verhogen,

1) D. A. Albregtse, Het fiscale beleid van het kabinet-Den Uyl, *ESB*, 18 mei 1977, blz. 476-480.

2) In dit artikel beperk ik mij hoofdzakelijk tot het beleid op middellange termijn.

3) Geraadpleegd zijn: het verkiezingsprogramma van het CDA „Niet bij brood alleen”, opgenomen in de door I. Lipschits gecomponeerde bundel *Verkiezingsprogramma's*, Staatsuitgeverij, Den Haag, 1977; het ontwerp-verkiezingsprogramma van de VVD „Visie in vrijheid”, eveneens opgenomen in de genoemde bundel, en het definitief verkiezingsprogramma van de VVD als bijlage bij het partijblad van de VVD *Vrijheid en Democratie*, 22 april 1977.

de mogelijkheid van een z.g. derde progressie in het successierecht in studie te nemen 4), de mogelijkheid van invoering van een vermogenswinstbelasting, die in beginsel aanvaardbaar wordt geacht, te bezien, en het sparen uit persoonlijk arbeidsinkomen te bevorderen. Al laat het CDA-programma alle ruimte voor de concrete invulling van het fiscale beleid ten aanzien van het vermogen, het VVD-programma is, al wijst het in dezelfde richting, veel algemener. Volstaan wordt met opmerkingen als „de persoonlijke bezitsvorming wordt gestimuleerd” en „de trekkers van vaste inkomens — zoals kleine spaarders en rente-trekkers — behoren door het belastingstelsel tegen de inflatie te worden beschermd” 5).

4. Het fiscale beleid ten aanzien van de werkende gehuwde vrouw zal worden voortgezet.

5. Het CDA pleit voor een onderzoek naar mogelijkheden om indirecte belastingen in te zetten in het milieu- en energiebeleid.

6. Ten slotte wordt m.n. in het CDA-programma gepleit voor intensivering van de controle ter bestrijding van fiscale fraude.

Regeerakkoord en regeringsverklaring

De synthese van deze twee verkiezingsprogramma's verwachten wij te vinden in regeerakkoord en regeringsverklaring. Eén van de kernpunten van het voorgenomen beleid heeft, zoals te verwachten, betrekking op het stimuleren van de investeringen en het verbeteren van de rendementen. Het meest opvallend hierbij is echter, dat de nadruk vooral wordt gelegd op de Wet Investeringsrekening, één van de hervormingsvoorstellen van de regering-Den Uyl. Hoewel vooral de stuurkracht van de WIR werd afgezwakt, mede om aan EG-bezwaren tegemoet te komen, is het aanvankelijke voorstel niet principieel gewijzigd. Het weer nieuw leven inblazen van de Selectieve Investeringsregeling, wat het heffingsstelsel betreft, is wat dit betreft interessant (mede met het oog op het verkiezingsprogramma van de VVD).

De al in de regeringsverklaring van het kabinet-Den Uyl op 28 mei 1973 aangekondigde studies over een herziening van het successierecht, de vermogensbelasting en de vermogenswinstbelasting, blijken voltooid te zijn. Mede in verband daarmee wordt invoering van een vermogenswinstbelasting overwogen. Deze belasting zal betrekking hebben op de waardestijging van onroerend goed en effecten. Vooropgesteld wordt echter, dat slechts tot invoering wordt overgegaan als de opbrengst ervan „aanzienlijk” hoger is dan de aan de uitvoering verbonden kosten. Tevens zal bij de berekening van de ver-

mogenswinstbelasting rekening moeten worden gehouden met vermogensverliezen en de inflatie.

Het in regeerakkoord en regeringsverklaring aangekondigde beleid is verder tamelijk afwachtend. Weliswaar wordt een „rechtvaardige” zelfstandigenaftrek in het vooruitzicht gesteld, doch dit slechts in afwachting van een aanpassing van het fiscale winstbegrip, waarmee men kennelijk wil wachten tot de resultaten uit het rapport-Hofstra *Inflatieneutrale belastingheffing* bekend zijn. Daarnaast zal het beleid erop gericht zijn voor zelfstandigen een inkomensontwikkeling mogelijk te maken, die in beginsel gelijkwaardig is aan die van de werknemers en wordt een goede (fiscale ?) regeling voor bedrijfsbeëindiging gewenst geacht. Ook het beleid ten aanzien van de werkende gehuwde vrouw is afwachtend te noemen. Nagegaan zal worden in hoeverre een verdere individualisering past in het emancipatiebeleid. Ten slotte zal blijken de regeringsverklaring het kabinet het onderzoek naar mogelijkheden ter bestrijding van belastingontduiking „met kracht” voortzetten, terwijl verscherpte aandacht zal worden gegeven aan juridische constructies, die in het leven worden geroepen om legaal belasting te ontgaan, soms met gebruikmaking van de in internationaal kader bestaande mogelijkheden 6).

Tijdelijke maatregelen genomen in afwachting van nadere besluitvorming over voorstellen, gedaan in het Hofstra-rapport „Inflatieneutrale belastingheffing”

Begin 1975 werd aan Prof. Hofstra een opdracht verleend, om uitgaande van een inflatoire situatie na te gaan welke wijzigingen in het bestaande belastingstelsel moeten worden aangebracht, wil er sprake zijn van een inflatieneutrale belastingheffing. Hiervan is sprake als de te betalen belasting niet wordt beïnvloed door inflatoire ontwikkelingen. December 1977 werd het rapport aan de minister van Financiën uitgebracht. Op 20 februari 1978 werd het aangeboden aan de leden van de Tweede Kamer, waardoor het ook publiekelijk werd (Kamerstuk 14 932). In het rapport worden voorstellen gedaan om het fiscale winstbegrip aan te passen en om inflatoire vermogensinkomen- en -kostenbestanddelen buiten de belastingheffing te houden.

Hoewel het beleid ten aanzien van de aanpassing van de belastingheffing aan de inflatie, zowel onder Den Uyl als onder Van Agt, steeds terughoudend is geweest in afwachting van de resultaten van de studie van Hofstra, is men nog niet verder gekomen dan het indienen van een aantal wetsontwerpen, die slechts een tijdelijk karakter hebben

en maar zeer ten dele met inflatieneutrale belastingheffing te maken hebben. Het gaat om:

- a. een algemene winstaf trek ter grootte van 3% van de winst;
- b. een bijzondere winstaf trek ter grootte van 1,4% van het ondernemingsvermogen;
- c. een vrijstelling voor de inkomstenbelasting van ontvangen rente tot een bedrag van ten hoogste f. 200.

De motieven van de regering om, in afwachting van een standpuntbepaling over de voorstellen van Hofstra, de tijdelijke maatregelen voor te stellen, zijn, aldus het begeleidend persbericht van 7 juli 1978, in hoofdzaak gebaseerd op de volgende beleidsbeslissingen en verwachtingen:

- voortzetting van het door het vorige kabinet in gang gezette aanvullende beleid, dat mede voorzag in een lastenverlichting voor het bedrijfsleven en waarvoor in de begroting 1978 en in de meerjarenramingen reeds middelen waren gereserveerd;
- de verwachtingen die met dat deel van het aanvullende beleid bij het bedrijfsleven gewekt zijn;
- de sinds de indiening van de Structuurnota (nota *Selectieve groei*) verslechterde economische situatie, die het uitvoeren van dit deel van het aanvullende beleid tot een dringende aan gelegenheid maakt.

Bij de motivering derhalve geen woord over de inflatie zelf. Wel wordt bedoeld op de door het kabinet-Den Uyl gecreëerde budgettaire ruimte van f. 1,1 mrd. voor maatregelen ter aanpassing van het belastingstelsel aan de inflatie ná bekend worden van de resultaten van de Hofstra-studie, te besteden in 1978 7).

Dat de voorgestelde maatregelen in wezen niets met de inflatieneutrale belastingheffing te maken hebben, geeft de regering wat betreft het voorstel van de algemene winstaf trek zelf toe. Het voorstel is daarvoor te globaal. Zo wordt er geen rekening gehouden met verschillen in inflatiegevoeligheid tussen ondernemingen en is de hoogte van deze

4) Momenteel kent het Nederlandse successierecht twee progressies. Het tarief wordt hoger naarmate het bedrag van de verkrijging groter is en naarmate de mate van verwantschap tussen verkrijger en erfflater of schenker minder nauw is. Bij een derde progressie wordt ook een positief verband gelegd tussen de hoogte van het tarief en het vermogen, de draagkracht van de verkrijger.

5) Vergelijk het verkiezingsprogramma van de VVD, hoofdstuk 1, par. 5 (blz. 6 van de in noot 3 genoemde bijlage) en hoofdstuk VI, par. 1 (blz. 21 van de in noot 3 genoemde bijlage).

6) Meer populair gezegd streeft de regering naar maatregelen ter bestrijding van zowel legale als illegale belastingvermijding waar onder internationale belastingvlucht.

7) *Miljoennota 1978*, bijlage 3G, blz. 67.

winstaftrek nergens afhankelijk gesteld van de ontwikkeling van de inflatie zelve. Dit laatste geldt echter ook voor de andere twee voorstellen, de bijzondere winstaf trek en de belastingvrije rentevoet. Hoewel het feit, dat de regeling slechts voor een jaar geldt en de bedragen (f. 200 en 1,4%) afgestemd zijn op de inflatoire ontwikkeling in 1978, kan ik me niet aan de indruk onttrekken, dat deze bedragen meer zijn ingegeven door de budgettaire ruimte dan door de inflatoire ontwikkeling. De budgettaire gevolgen van de maatregelen zijn namelijk vrijwel gelijk aan de f. 1,1 mrd. ruimte, die het kabinet-Den Uyl voor 1978 had gecreëerd. Met de algemene winstaf trek is f. 480 mln. gemoeid, de bijzondere winstaf trek kost f. 530 mln., terwijl de rentevrijstelling f. 100 mln. kost. Overigens zou — maar dit terzijde — de hierboven aangehaalde motivering, gegeven in het persbericht van 7 juli 1978, niet misstaan in een toelichting op de Wet Investeringsrekening of op andere voorstellen om de lasten van het bedrijfsleven te verlichten.

Bestek '81

Het vierde stuk van onze legpuzzel heet officieel *Bestek '81. Hoofddijnen van het financiële en sociaal-economische beleid voor de middellange termijn* en wordt meer populair aangeduid met de termen „ombuigings-” en „bezuinigingsnota”. De nota werd op 30 juni jl. aangeboden aan de Tweede Kamer 8). Hoewel deze nota voor het grootste deel betrekking heeft op de ombuiging van het beleid ter zake van de groei van overheidsuitgaven en sociale-verzekeringssuitkeringen kon de middelenzijde van de begroting uiteraard niet geheel onbesproken blijven. Wat het fiscale beleid betreft zijn de volgende in *Bestek '81* expliciet en impliciet geformuleerde doelstellingen van belang:

- stabilisatie van de macro-economische belastingdruk;
- behoud van de bestaande belastingstructuur;
- verbetering van het fiscale invorderings- en controle-apparaat.

Ad a. Of deze doelstelling zal worden gehaald trekt het kabinet zelf in twijfel 9). De regering spreekt overigens van een stabilisatie van de collectieve druk, dat is de belastingdruk plus de druk van de sociale premies. Aangezien echter die laatste zeer zeker niet zal dalen in de jaren tot en met 1981, kan de doelstelling worden vertaald in stabilisatie van de belastingdruk. Een nauwkeurige berekening van de macro-economische belastingdruk is op basis van de in de nota verstrekte gegevens niet mogelijk. Bij een stijging van het uitgavenniveau van circa 6% per jaar tot en met 1981

en een collectieve druk van momenteel rond 55% zal, uitgaande van een groei van het nationaal inkomen tegen marktprijzen van 3% per jaar, een daling van het financieringstekort van bijna 6% naar 4 à 5% van het nationaal inkomen en een daling van het aandeel van de niet-belastingmiddelen in verhouding tot het nationaal inkomen, stabilisering van de belastingdruk een moeilijke zaak zijn 10).

Ad b en c. Het kabinet-Van Agt streeft verder naar handhaving en versteviging van de bestaande belastingstructuur 11). De in de nota aangekondigde maatregelen en studies hebben dan ook o.m. betrekking op z.g. reparatiewetgeving en op verbetering van de uitvoering van de bestaande fiscale wetgeving, uitmondend in een intensievere controle, zowel direct als indirect, alsmede in maatregelen ter doorbreking van de geheimhoudingsplicht en ter bezinning van het straf- en administratief-rechtelijke sanctie-apparaat. Tevens wordt onder meer een betere coördinatie tussen belastingadministratie en de uitvoerders van sociale-verzekeringswetten nagestreefd.

Deze rubriek wordt verzorgd door het Fiscaal-Economisch Instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Wet Investeringsrekening (WIR)

Tot slot wil ik alvorens over te gaan tot een meer algemene evaluatie nog een aantal opmerkingen maken met betrekking tot het op 27 juni 1978 aanvaarde wetsontwerp WIR. Als één van de vier hervormingsvoorstellen van het kabinet-Den Uyl werd begin 1977 even voor het demissionair worden van het kabinet het wetsontwerp „Regelen ter stimulering en sturing van investeringen”, kortweg Wet Investeringsrekening genoemd, bij de Tweede Kamer ingediend (Kamerstuk 14 377). De WIR bood, en biedt nog steeds, twee soorten instrumenten.

Allereerst is daar de algemene investeringsbijdrage, gekoppeld aan het investeringsbedrag in zijn totaliteit. Hiermee wordt beoogd de investeringen te stimuleren. Ze vervangt in wezen het op dat punt al bestaande fiscale instrumentarium, bestaande uit vervroegde afschrijving en investeringsaftrek. Het nieuwe van de WIR zit in het verlenen van toeslagen (buiten die algemene aftrek), indien aan bepaalde voorwaarden, zoals met betrekking tot het karakter van de investering en de plaats waar deze plaatsvindt, is voldaan. Via het stellen van voorwaarden kan de overheid het investeringsgedrag wat de kwaliteit ervan betreft, trachten te beïnvloeden. Dit instrument paste zeer wel in het kader van

het door het kabinet-Den Uyl uitgestipelde selectieve-groeibeleid 11).

De kritiek van met name economisch-liberale zijde richtte zich vooral tegen dit „sturend” instrumentarium. De vrijheid van het kader waarbinnen de ondernemer zijn beslissingen neemt, wordt er naar haar mening te sterk door aangetast. Deze filosofie vinden we, maar dan in positieve zin, ook terug in het VVD-verkiezingsprogramma. Daar echter deze gedachte ook leeft in rechts-confessionele kring is het enigermate verbazingwekkend, dat juist de WIR zo'n voorname plaats is gaan innemen in het financieel-economische beleid van het kabinet-Van Agt en dat de behandelingswijze ervan bespoedigd is. Hoewel het sturingsapparaat enigszins is afgezwakt, kan mijns inziens niet worden volgehouden, dat het ontwerp in essentie gewijzigd is. Hoewel de arbeidsplaatsentoeslag uit het wetsontwerp is weggenomen, hetgeen de werkloosheidsbestrijding als eerste prioriteit van het economische beleid enigszins twijfelachtig maakt, wordt de afgezwakte werking van de voorziene regionale toeslagen gecompenseerd door het weer nieuw leven inblazen van de Selectieve Investeringsregeling 12). Dat de regeling eenvoudiger op is geworden en men met minder bureaucratische problemen bij de uitvoering ervan zal worden geconfronteerd dan bij het voorstel van het vorige kabinet, valt te betwijfelen.

Evaluatie

Hierboven heb ik me vooral beperkt tot het beschrijven van het voorgenomen beleid of fiscaal gebied van het kabinet-Van Agt op middellange termijn. Over een maand, bij de presentatie van de begroting voor 1979, zal een stukje van het beleid op korte termijn zichtbaar worden. Dan pas kan worden nagegaan of het korte-termijnbeleid in overeenstemming is te brengen met de expliciet en impliciet geformuleerde doelstellingen, zoals:

- stabilisatie van de belastingdruk op het momenteel bestaande peil;
- behoud van de bestaande belastingstructuur, in essentie althans;
- verbetering van de effectiviteit van de uitvoering van de bestaande fiscale wetgeving.

8) Kamerstuk 15 081.

9) Door zich wat betreft de gewenste omvang van het financieringstekort een uitloopmogelijkheid te geven tot 1982, wordt ter beschikking van deze doelstelling inzake de collectieve druk enige ruimte geschapen.

10) Voor de ontwikkeling van de niet-belastingmiddelen vergelijk tabel II van bijlage 3G bij de *Miljoennota 1978* (blz. 65).

11) Kamerstuk 13 955.

12) Gezien de bepleite afschaffing in het VVD-verkiezingsprogramma tegen de verwachting in.

De auteurs zijn docenten aan de Katholieke Universiteit te Leuven. Hun inleiding geeft een overzicht van de voornaamste aspecten van de financiën van overheidshuishoudingen welke zowel vanuit een economische als vanuit een juridische optiek worden gezien. Ook de invloed van pressiegroepen en electorale motieven komen aan de orde (b.v. op blz. 74).

Tal van elementen uit discussies, ook in andere landen, komen naar voren. B.v. de gedeeltelijke mislukking van het planning-programming-budgetingsysteem, de Nederlandse inflatiecorrectie in de inkomstenbelasting en het Zijlstra-kader voor de structurele budgetruimte. De beschrijvende gedeelten betreffen vooral België met in het slothoofdstuk over de lagere overheden een paragraaf over de regionale begrotingen voor 1977 van de drie gewesten: Vlaanderen, Wallonië en Brussel. De terminologie is uiteraard die van Belgische nederlandstaligen. Zo wordt een tekort aangeduid met „mali” en redelijke of rechtvaardige inkomensverdeling met „rechtmatige” inkomensverdeling. Gevoeliger ligt de omschrijving van profijtbeginsel waarbij in dit boek wordt gedacht aan het 19e eeuwse profijtbeginsel inzake de belastingheffing en geen aandacht wordt geschonken aan het woordgebruik in onze streken voor het laten betalen door de gebruiker wanneer geen duidelijke argumenten voor subsidiëring bestaan, maar wél uitgaande van een krachtig streven naar redelijker inkomensverdeling onder meer via uitkeringen en progressieve belastingen.

Analytisch krijgen vooral de staatschuld en de afwenteling van belastingen aandacht, voorts de neoklassieke theorie van Friedman en de postkeynesiaanse theorie. Didactisch goed zijn diverse kleinere uiteenzettingen b.v. over de begrippen „materiële wet” en „formele wet”. Waardevol is deze inleiding vooral wegens het brede overzicht van de openbare financiën en wegens de voortreffelijke literatuurlijst (met in hoofdzaak publikaties in het Engels en het Nederlands).

is dat het de produktplanning en de produktontwikkeling ziet als zaken die moeten worden geïntegreerd in het beleid en in de organisatie van de moderne onderneming. In een tijd waarin het ontwikkelen van nieuwe producten een noodzakelijke voorwaarde voor het voortbestaan van vele bedrijfstakken is, komt mij dit boek als een waardevolle gids en hulpmiddel voor.

P. van Zuuren

De beschouwingen over de uitgaven zijn af en toe slordig en suggereren veelal dat overheidsuitgaven naar aard en omvang vastliggen. Op blz. 2 wordt gesproken over de verzorging van „de maatschappelijke behoeften” en op blz. 16 van „collectieve behoeften” als oorzaak van overheidsuitgaven. Die oorzaak ligt echter niet in de aard van de behoefte, van de vraag, maar in de aard van de meest praktische wijze van voorziening erin, dus de aard van het aanbod. Het zijn individuen die behoefte hebben aan veiligheid, b.v. tegen epidemieën, aan vuurtorenverlichting e.d.; in deze behoeften kan een overheid beter voorzien dan particuliere organisaties. Het besef van het feit dat de behoefte aan overheidsgoederen berust op individuele behoeften bevordert de analyse naar de zin en de omvang van afzonderlijke uitgaven en ook het inzicht m.b.t. het geringe principiële verschil tussen overheidsactiviteiten b.v. voor de opleiding van piloten en particulier georganiseerd onderwijs zoals b.v. autorijles.

Moesen en Van Rompuy noemen op blz. 15 als kenmerk van particuliere goederen dat deze „splitsbaar” zijn en „volledig toeëigenbaar door individuele personen. De nuttigheid komt integraal toe aan de individuele consument. De verhandeling geschiedt via de markt... de produktie vooral in particuliere ondernemingen”.

De auteurs zien over het hoofd dat vele „particuliere goederen” die worden geproduceerd en via de markt worden verhandeld wel externe effecten met zich kunnen brengen, zodat de nuttigheid geenszins „integraal” toekomt aan de individuele consument; men denke b.v. aan vuurwapens, vuurwerk, auto's, cosmetica, mini-shirts e.d. Het is voor de analyse essentieel om onderscheid te maken tussen de eigenschap van splitsbaarheid (hét kenmerk van een individueel goed) en de aanwezigheid van externe effecten (soms een argument voor overheidsbemoeienis).

„Publieke goederen” worden door de auteurs gedefinieerd als alle goederen en diensten die de overheid verschaft, behalve inkomensoverdrachten. Voor collectieve goederen gebruiken zij de term „zuiver publieke goederen” of „collectieve goederen in strikte betekenis” die volgens hen „onontbeerlijk zijn voor het leven in en van de gemeenschap” (blz. 15). Zo'n zin bevordert apathie. Als men naar collectieve goederen kijkt dan beseft men dat wel degelijk discussie mogelijk is over de „onontbeerlijkheid” van sommige van deze goederen (b.v. bepaalde monumenten, topsport ter wille van de nationale eer) en over de omvang van andere collectieve goederen (b.v. defensie).

Moesen en Van Rompuy gebruiken de term „sociale goederen” voor individuele goederen die door de overheid gratis worden verschaft of die door de overheid worden gesubsidieerd, met als voorbeelden op blz. 16 onder meer het onderwijs, culturele en sportcentra, sociale huisvesting en gezondheidszorg. Hiermee wordt gesuggereerd dat het om een permanente classificatie gaat en dat zo'n artikel geheel tot een bepaalde categorie, nl. die van sociale goederen behoort. Sommige soorten van onderwijs betaalt de gebruiker zelf (b.v. skiles, ook sommige opleidingen binnen een bedrijf). Ook sport en huisvesting betaalt de gebruiker voor een groot deel zelf. Het is in strijd met de normale betekenis van het woord „goed” om een deel van de huur of van de kosten van een sport als „sociaal goed” aan te duiden. Het is beter te spreken van subsidie in de kosten van huisvesting, van sport e.d. Er is voorts een voortdurende discussie over de vraag of kerkgenootschappen of andere instellingen b.v. betaald voetbal moeten worden gesubsidieerd terwijl de term „sociale goederen” suggereert dat die activiteiten of instellingen permanent een eigenschap hebben die overheidsbetaling met zich brengt.

Een uiteenzetting over kosten-batenanalyse bevat onverwacht de zin: „Bovendien zijn de collectieve kapitaalgoederen onontbeerlijk in het geheel van de economische bedrijvigheid van de natie. Veelal zijn deze collectieve kapitaalgoederen complementair aan de private sector” (blz. 85). Sommige investeringen door de overheid zijn inderdaad „complementair”, b.v. vele uitgaven voor de infrastructuur. Het betreft hier overigens goederen die als „individueel” kunnen worden aangemerkt en uit de opbrengsten kunnen worden gefinancierd (havens, wegen e.d.). Heel wat overheidskapitaalgoederen zijn echter geenszins onontbeerlijk. De Deltawerken zijn nuttig maar niet onontbeerlijk. In België geschieden sommige overheidsinvesteringen op grond van verdelende rechtvaardigheid tussen de gewesten.

Terecht maken de auteurs op blz. 215 onderscheid tussen technische en politieke flexibiliteit van uitgaven. Als zij echter op blz. 216 concluderen dat overheidsuitgaven weinig flexibel zijn laten zij in het midden of dit berust op technische gronden of dat het een kwestie is van de wil van de wetgever. Overigens is de feitelijke flexibiliteit van uitgaven, naar boven, in West-Europa, zeer groot gebleken. Op blz. 185 maken de auteurs onderscheid tussen flexibiliteit naar boven en naar beneden: „In elk geval bestaat er een geringe flexibiliteit van de uitgaven naar beneden, omdat zij meestal het gevolg zijn van bestaande wetten en contracten die niet (of althans niet op korte termijn) kunnen worden gewijzigd”. Dit feit leidt echter evenzeer tot gemis aan flexibiliteit naar boven. Overigens worden soms

wetten (b.v. belastingwetten) op korte termijn gewijzigd. Inkomensoverdrachten (denk in Nederland b.v. aan de consumptensubsidie op de melk in de jaren vijftig) zijn aan de uitgavenkant en aan de belastingkant vrij flexibel (als de politieke wil er is), dit in tegenstelling tot de door Moesen en Van Rompuy het meest flexibel geachte „lopende aankopen van goederen en de publieke investeringen” (blz. 216).

Op blz. 10 schrijven Moesen en Van Rompuy over de inkomensverdeling: „Hoever deze herverdeling dient te gaan hangt af van de waardeoordelen van de gemeenschap en hieromtrent bestaan op ethische gronden belangrijke meningsverschillen”. Naast waardeoordelen verband houdende met ethiek spelen echter ook andere problemen een belangrijke rol, zoals de omschrijving van het begrip inkomen (denk b.v. aan gebruikswaarde van het eigen huis), de periode waarop men het inkomen betreft (een jaar, het gehele leven e.d.), en praktische problemen zoals de relatie met de arbeidsmarkt en met het buitenland. Op dezelfde bladzijde wordt geschreven: „Het is in verband met het vermogensbezit dat zich feitelijk de grootste ongelijkheden voordoen”, terwijl de inkomens uit vermogen in de Westerse landen juist veel minder belangrijk zijn geworden en de feitelijke ongelijkheid zich nu vooral voordoet binnen de inkomens uit arbeid.

Op blz. 141 staat een tabel met daarin de verdeling van het belastbaar inkomen in België in een aantal jaren. Op deze gegevens wordt de conclusie gebaseerd: „Het belastbaar inkomen vóór belasting is in België zeer ongelijk verdeeld”. Op blz. 145 wordt wel een kanttekening gemaakt: „het jaarlijks inkomen is niet de enige maatstaf van welvaart. Ook het concept van perma-

nent inkomen is belangrijk. Een continu en zeker inkomen uit een vaste betrekking heeft een andere... betekenis dan ongeregeld een windfall income”. De vele andere bezwaren tegen het gebruik van „belastbaar inkomen van een aangifteplichtige in een jaar” als maatstaf worden echter niet genoemd. Men denke b.v. aan het feit dat velen maar een deel van het jaar tot de Belgische beroepsbevolking behoren (immigranten, degenen die in de loop van het jaar overlijden of die net van school komen), terwijl voorts de arbeid een andere rol vervult dan de volledige arbeid van een kostwinner. Ook de door de auteurs genoemde verschillen die uitsluitend op leeftijd berusten (b.v. tussen leraren) zijn sociaal weinig interessant. Incidenteel hoge inkomens komen voor bij mensen die een eigen bedrijf verkopen, terwijl inkomens van b.v. boeren sterk kunnen schommelen.

Op blz. 142-143 wordt de gedachte van een negatieve inkomstenbelasting (met afschaffing van de sociale zekerheid) kort besproken mede „omdat de verstrekking van sociale hulp rechtvaardiger zou worden”. Nu zijn er twee kenmerken van negatieve inkomstenbelasting: a. iedereen met een laag inkomen krijgt een uitkering, ook diegenen die wel voldoende kunnen verdienen (in tegenstelling tot sociale uitkeringen die alleen worden verstrekt aan diegenen die buiten hun schuld door calamiteiten worden getroffen), hetgeen het stelsel veel duurder maakt dan de gebruikelijke sociale zekerheid; b. het uitkeringspercentage of -bedrag is lager dan dat van sociale uitkeringen. Het is onduidelijk waarom dit de „sociale hulp” rechtvaardiger zou maken.

Op blz. 154 wordt gepleit voor een progressief karakter van indirecte belastingen zonder dat wordt uitgelegd waar-

om dat nodig zou zijn indien de overheid al via uitkeringen in verband met inkomens en gezinsomvang (b.v. kinderbijslag) en via progressieve inkomstenbelasting naar redelijker verhoudingen streeft. Op dezelfde bladzijde wordt gesteld dat het wenselijk is dat „vooral voor de lage en middeninkomens automatisch een correctie van de fiscale barema's wordt toegepast”. Indien de wetgever meent een goed beloop van tarieven te hebben geformuleerd is er echter bij inflatie reden om de tarieven over de gehele linie te herzien, niet alleen voor bepaalde groepen. De mededeling op blz. 144 dat in Nederland „de belastingschalen en aanslagvoeten voor lage inkomstentrekkingen zijn geïndexeerd” is onjuist; de inflatiecorrectie is algemeen.

Op blz. 228 wordt aan het einde van een paragraaf over „belastingen, publieke goederen en transfers” gesteld dat „recente berekeningen laten vermoeden dat globaal genomen belastingen en sociale bijdragen in België proportioneel of evenredig met het inkomen en dus niet progressief worden geheven”. Verwaarloosd wordt om hierbij te vermelden dat de sociale uitkeringen evenmin progressief zijn, en ook veelal niet proportioneel, maar b.v. gelijke bedragen voor elke ontvanger inhouden, zodat het stelsel van belastingen en sociale zekerheid te zamen fors nivellerend werkt.

De *Inleiding tot de openbare financiën* is rijk aan inhoud. Deze eerste druk is op een aantal punten wat sterdig hetgeen, bij de huidige stand van het vak, ook niet verwonderlijk is. Door de breedte aan verstrekte informatie is het boek waardevol. Het zou één van de beste inleidingen in het Nederlandse taalgebied kunnen worden.

W. Drees

Vacatures

Functie:	Blz.:	Functie:	Blz.:
<i>ESB van 26 juli</i>			
Algemeen econoom (m./v.) met afstudeerrichting openbare financiën en/of belangstelling voor sectorale economische ontwikkelingen en analytische inslag voor de Nationale Ziekenhuisraad te Utrecht	753	Gevorderde assistent-accountants (m./v.) voor de Interne accountantsdienst van de Amro Bank te Amsterdam	IV
Drs. Bedrijfseconometrie voor de stafafdeling Bedrijfskundig Research bij Vroom en Dreesmann Nederland BV te Amsterdam	763	<i>ESB van 9 augustus</i>	
Regionaal-econoom voor het Gewest 's-Gravenhage	764	Statistisch medewerker op de afdeling economisch onderzoek van de Vereniging van Exploitanten van Gasbedrijven in Nederland te Apeldoorn	II
Econoom ten behoeve van de marketing bij de PTT	II	(Regionaal) econoom voor het streekgewest Land van Cuijk	II
Adjunct-directeur financiën en administratie (m./v.) bij de Weekbladders te Amsterdam	III	Redacteur economie voor Intermediair te Amsterdam	III
Ervaren pionier voor de functie European manager financial planning & analysis met een bedrijfseconomische dan wel financieel-administratieve opleiding op universitair niveau voor de Europese organisatie van een onderneming in de computer-branch	IV	Medewerker voor het Ministerie van Algemene Zaken met als taak het volgen en analyseren van de economische ontwikkeling in het buitenland	III
<i>ESB van 2 augustus</i>			
Registeraccountants (m./v.) voor de Interne Accountantsdienst van de Amro Bank te Amsterdam	IV	Financieel beleidsmedewerker voor het bureau stadsvernieuwing van de Gemeente Rotterdam	III
		Bedrijfseconoom/econometrist (m./v.) voor de sector Coördinatie Administratieve Systemen van het directoraat Financiële Informatie en Planning bij de Amro Bank	IV

Mauk Mulder: Omgaan met macht. Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1977, 258 blz., f. 24,50.

Sociaal-psychologische beschouwingen over macht als een alledaags verschijnsel van het gedrag van gewone mensen met en tegen elkaar.

Harry G. Johnson: Money, balance-of-payments theory, and the international monetary problem. Essays in international finance, Princeton University, Princeton, New Jersey, 1977, 30 blz.

Dit essay is gebaseerd op de „David Horowitz Lectures”, die Harry G. Johnson in 1975 in Israël heeft gegeven. De

lezingen waren getiteld: „Money and the balance of payments” en „The international monetary problem”. In dit boekje tracht Johnson een relatie tussen deze twee „topics” te leggen.

esb

Mededeling

Nieuwe ondernemingsraad

Op vrijdag 6 oktober 1978 organiseert de Stichting Bedrijfskunde te Delft een seminar over „De nieuwe ondernemingsraad: veranderingen in inspraak?”. Sprekers zijn:

- S. Poppe: lid van de Tweede Kamer voor de Partij van de Arbeid;
- Mr. W. J. Slagter: hoogleraar internationaal privaatrecht Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Ir. P. Teunissen: directeur van de vestiging Moerdijk, Shell Nederland Chemie BV;
- Dr. M. Mulder: rector Stichting Bedrijfskunde.

Plaats: Stichting Bedrijfskunde, Poortweg 6-8, Delft. Kosten: f. 425. Inlichtingen: Mevr. A. Dijkman, Stichting Bedrijfskunde, Poortweg 6-8, Delft, tel.: (015) 56 92 54.

Carrière mogelijkheden

De Nederlandsche Middenstandsbank N.V., een dynamische en sterk uitbreidende bankinstelling met een totale personeelsbezetting van ca. 8500 medewerkers, heeft behoefte aan

jonge academici of HBO-ers in de financieel-ekonomische richting

in de leeftijdsgroep tot ca. 35 jaar, met enige jaren bedrijfservaring.

Na een periode van theoretische en praktische vorming binnen het bedrijf zullen zij verantwoordelijke en interessante functies in de

kredietensektor

op één der kantoren vervullen.

De concernopleiding, ondersteund door interne en externe cursussen, maakt deel uit van een goed gefundeerde carrièreplanning.

Voor inlichtingen kunt u telefonisch contact opnemen met de directie van één der hieronder vermelde distrikten.

Distrikt Noord-West Nederland
tel. 02208 - 6541, toestel 3 of 4.

Distrikt Amsterdam
tel. 020 - 211300, toestel 302.

Distrikt Arnhem
tel. 085 - 629141, toestel 240 of 242.

Distrikt Noord-Oost Nederland
tel. 050 - 188922, toestel 224.

Distrikt Groot-Den Haag
tel. 070 - 469575, toestel 231.

Distrikt Limburg
tel. 043 - 10244, toestel 111.

Distrikt Noord-Brabant
tel. 073 - 122441, toestel 237.

Distrikt Overijssel
tel. 05200 - 10551, toestel 154.

Distrikt Rotterdam
tel. 010 - 363322, toestel 225.

Distrikt Utrecht
tel. 030 - 333312, toestel 117 of 114.

Distrikt Zuid-West Nederland
tel. 01100 - 21030, toestel 21.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het Hoofd van de Afdeling Personeelszaken Kantoren, Postbus 1800, Amsterdam.

NMB
NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDBANK

vrije universiteit amsterdam

De Economische Faculteit zoekt een

buitengewoon hoogleraar marktkunde (m/v)

Marktkunde vormt zowel een accentvak als een keuzevak in het doctoraalprogramma van de bedrijfseconomische studierichting. De aanstelling zal geschieden voor 6/10 gedeelte van de volledige werktijd en in verband daarmee dient de te benoemen buitengewoon hoogleraar de onderhavige functie als zijn hoofdfunctie te beschouwen.

Functie-eisen: naast een ruime algemene, theoretische zowel als praktische kennis van het vakgebied marktkunde een speciale kennis van het consumenten(afnemers)- en het concurrentengedrag, een en ander blijkend uit eigen publicaties, inleidingen, studies en/of adviezen op het gebied van de marktkunde en uit praktische werkzaamheden op dit terrein, een wetenschappelijke benadering van problemen, blijkend uit onder meer een dissertatie, leidinggevende en didactische capaciteiten, contactuele vaardigheid met name ook in verband met de vertegenwoordiging van de vakgroep marktkunde naar buiten.

Nadere informatie wordt gaarne verstrekt door de voorzitter van de benoemingscommissie, prof.dr. L. Traas, tel. 020 - 548 46 02, thuis 02153 - 8 39 32.

Ook zij die de aandacht op mogelijke kandidaten willen vestigen worden verzocht dit kenbaar te maken aan de voorzitter van de benoemingscommissie.

Instemming met de doelstelling van de Vrije Universiteit als christelijke instelling wordt verwacht.

Sollicitaties voorzien van een curriculum vitae en een lijst van publicaties, enz. onder vermelding van vacaturenummer 501-1798, te richten aan de Dienst Personeelszaken, Postbus 7161, 1007 MC Amsterdam.
De Vrije Universiteit is gelegen aan de De Boelelaan 1105, Amsterdam-Buitenveldert.

de rijksoverheid vraagt

stafmedewerkers (mnl./vrl.) vac. nr. 8-6341/0936

voor het Ministerie van Financiën

t.b.v. het Directoraat-Generaal van de Rijksbegroting, Secretariaat van de Commissie voor de Ontwikkeling van Beleidsanalyse

De in 1971 ingestelde Commissie voor de Ontwikkeling van Beleidsanalyse heeft o.m. tot opdracht de toepassing van beleidsanalyse bij de departementen te stimuleren; mogelijkheden aan te geven tot verbetering van bestaande vormen van beleidsanalyse en initieën van de toepassing op nieuwe gebieden. De taken van het secretariaat van de commissie zijn direct afgeleid uit deze opdracht. Deze houden in: het opstellen van richtlijnen en aanbevelingen voor het doen maken van doeleindenanalyses, programma-departementale en interdepartementale stuurgroepen. Naast een deelname aan de structuren, instrumentenanalyses en kostenbeteanalyses. Hierui volgt het adviseren in praktische toepassing op de departementen is enerzijds theorievorming noodzakelijk t.a.v. besluitvormingsprocessen, kostenbatenanalyse, doelstellingenanalyse e.d.; anderzijds moeten deze theorieën operationeel worden gemaakt. Voorts brengt de functie het onderhouden van externe contacten met zich mee.

Vereist: doctoraal examen economie of bestuurskunde en enige jaren overheidservaring.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 7075,- per maand.

Sollicitaties inzenden vóór 9 september 1978.

wetenschappelijk medewerkers (mnl./vrl.) vac. nr. 8-6285/0936

voor het Centraal Planbureau

Taak: analyse- en prognosewerkzaamheden t.b.v. de beleidsvoorbereidende taak van het bureau waarbij o.m. econometrische methodieken worden gehanteerd.

Vereist: doctoraal examen economie met een kwantitatief/econometrisch georiënteerd studiepakket; onderzoekservaring strekt tot aanbeveling.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5103,- per maand. Promotiemogelijkheid tot max. f 5909,- per maand aanwezig.

beleidsmedewerker (mnl./vrl.) vac. nr. 8-6322/0936

voor het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen

t.b.v. de Directie Arbeidsvoorwaardenbeleid, Afdeling Analyses

Taak: de functionaris wordt belast met werkzaamheden t.b.v. de beleidsvoorbereiding en planning in het kader van de ontwikkeling van het arbeidsvoorwaardenbeleid tegen de achtergrond van de economische en maatschappelijke ontwikkelingen.

Dit resulteert in de volgende taken: onderzoeken en aangeven van personele en financieel-economische gevolgen van overwogen nieuwe of bij te stellen arbeidsvoorwaardenregelingen voor de korte en lange termijn; ontwikkelen van eventuele alternatieven; opstellen van meerjarenramingen en ontwerpen en meewerken aan de totstandkoming van arbeidsvoorwaardenregelingen in samenwerking met andere afdelingen.

Vereist: voltooide universitaire opleiding b.v.k. bedrijfskundige of economische richting.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5103,- per maand.

Sollicitaties inzenden vóór 9 september 1978.